

MİLLİYETÇİLİK

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

CİLT: 1 SAYI:1 BAHAR 2019 ISSN: 2667-4459

İÇİNDEKİLER

- Makaleler, İncelemeler:
 - MEHMET KAAN ÇALEN** Sayfa 1-16
Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp'e Göre Türk Milliyetçiliğinin
Doğuşu ve Türk Milliyetçiliğinin Doğuş Dönemi İçin
Bir Dönemleştirme Teklifi
 - NIKOLINA KUNIC** Sayfa 17-33
Hırvat Lider Franjo Tudjman ve
Neoklasik Yaklaşım ile Analizi
- Çeviri Yazı:
 - HALUK KAYICI** Sayfa 34-41
Vatan ve Irk-Nafi Atuf
- Yayın Kritikleri
 - MEHMET VOLKAN ÖZGEN** Sayfa 42-59
Milliyetçilik Kuramları-Umut Özkırmılı
 - EMRE DESOVALI** Sayfa 60-70
Balkan Savaşları ve Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu-
Yahya Kemal Taştan
- Özetler
 - Amaç, Kapsam ve Yazım Kuralları Sayfa 71-73

Danışma/Bilim Kurulu

Prof. Dr. Yusuf SARINAY (TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Ahmet ŞİMŞEK (İstanbul Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Könül BÜNYADZADE (Milli Elmlər Akademiyası-Azərbaycan)
Prof. Dr. Ahmed Baran DURAL (Trakya Üniversitesi-Türkiye)
Prof. Dr. Mehmet Akif OKUR (Yıldız Teknik Üniversitesi-Türkiye)
Doç. Dr. Fatih Mehmet SANCAKTAR (İstanbul Üniversitesi-Türkiye)
Doç. Dr. Bülent BAYRAM (Kırklareli Üniversitesi-Türkiye)
Doç. Dr. Yahya Kemal TAŞTAN (Ege Üniversitesi-Türkiye)
Doç. Dr. Elnur AĞAYEV (Lefke Avrupa Üniversitesi-KKTC)
Doç. Dr. Ramazan Erhan GÜLLÜ (İstanbul Üniversitesi-Türkiye)
Doç. Dr. Mehmet Kaan ÇALEN (Trakya Üniversitesi-Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Fahri ATASOY (Kırıkkale Üniversitesi-Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Gökberk YÜCEL (Bozok Üniversitesi-Türkiye)
Dr. Michael ERDMAN (The British Library-İngiltere)

Bu Sayının Hakemleri

Doç. Dr. Ramazan Erhan GÜLLÜ (İstanbul Üniversitesi-Türkiye)
Doç. Dr. Mehmet Kaan ÇALEN (Trakya Üniversitesi-Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Gökberk YÜCEL (Bozok Üniversitesi-Türkiye)

Yayın Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Öğr. Gör. Haluk KAYICI

Editörler

Doç. Dr. Mehmet Kaan ÇALEN (Trakya Üniversitesi-Türkiye)

Öğr. Gör. Haluk KAYICI (Trakya Üniversitesi-Türkiye)

İngilizce Editörü

Öğr. Gör. Dr. Gamze YILDIZ ERDURAN (Trakya Üniversitesi-Türkiye)

Editör Yardımcısı

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan TEMİZEL (Trakya Üniversitesi-Türkiye)

Grafik Tasarım, Dizgi ve Mizanpaj

Berk Mehmet ÖZEL

İletişim:

<http://dergipark.gov.tr/madergisi>

www.milliyetcilikarastirmalari.com

ISSN 2667-4459

Ulusal Hakemli dergidir.

Nisan 2019-EDİRNE

Baskı: Ceren Yayıncılık-(284) 214 82 82

YUSUF AKÇURA VE ZİYA GÖKALP'E GÖRE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN DOĞUŞU VE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN DOĞUŞ DÖNEMİ İÇİN BİR DÖNEMLEŞTİRME TEKLİFİ*

Mehmet Kaan ÇALEN**

Giriş

Bu makalede öncelikle Türk milliyetçiliğinin doğuşu hususundaki bildik hikâye yeniden fakat daha ziyâde hikâyenin kahramanlarının söylediklerine dikkat kesilerek, yani doğrudan doğuş bu doğuş sürecine iştirak etmiş olan iki kurucu ismin, Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp'in metinlerine nispetle anlatılmıştır. Bu yolla, Türkçülüğün kurucularının kendi tarihleri, dolayısıyla bizatihi kendileri hakkında nasıl bir bilinç inşa ettikleri ve varoluşlarını nasıl bir tarihî bağlam içine yerleştirdikleri anlaşılmaya çalışılmıştır. İki düşünürü birlikte okumak, onların kendi düşünce geleneklerine dair nasıl bir bilince sahip olduklarını görmek ve Türkçülüğün tarihini onların zihin dünyalarından süzöldüğü şekliyle içerden izlemek yanlış bir yaklaşıml olmayacaktır. İkinci olarak, makalenin sonunda Akçura ve Gökalp'in çizdiğı çerçeveden hareketle Türk milliyetçiliğinin doğuş dönemi için bir dönemleştirme teklif edilmiştir.

* Bu makale, yazarın "Osmanlıcılık ve İslamcılık Karşısında Türkçölük" isimli eserinden iktibas edilmiştir.

** Doç Dr. Trakya Üniversitesi, Edebiyat Faköltesi Tarih Bölümü,
mkaancalen@trakya.edu.tr

Türk Milliyetçiliği Ne Zaman Doğdu?

“Milliyetçilik ne zaman ortaya çıktı?” sorusu, milliyetçilik olgusunu anlamaya yönelik çalışmaların tartıştığı temel meselelerden birisidir. Meselenin aynı zamanda “milletler ne zaman oluştu?” şeklindeki bir başka soruyla da ilgili olması çözümü zor bir karmaşa yaratmaktadır. Milliyetçilik teorilerinde umumiyetle primordialist (ilkçi) ve modernist olmak üzere iki yaklaşımın varlığı kabul edilir. Umut Özkırımlı, Anthony D. Smith’in başını çektiği ve ilkçi sayılan orta yolcu bir grubun ise aslında ilkçilerden farklı bir yaklaşımı temsil ettiğini söylemekte ve bu sebeple onların etno-sembolcüler adı altında üçüncü bir grup olarak tasnif edilmelerini teklif etmektedir¹. İlkçiler, milliyetçi tarihçiler ve bizatihi milliyetçiler millet ve milliyetçilik olgularını hep var olan, doğal, fitrî, yokluğu düşünülemez gerçeklikler olarak görür ve tarihin bilinmeyen dönemlerinden günümüze kadar değişmeyen bir süreklilik dâhilinde ele alırlar. Modernistler, millet ve milliyetçiliğin modernite ile birlikte ortaya çıktığını iddia ederler ve modern merkezî devlet, sanayi devrimi, kapitalizm, kentleşme, elitler, matbuatın gelişimi, örgün eğitimin yaygınlaşması, Fransız İhtilâli, Alman İdealizmi gibi olguları öne çıkararak milliyetçiliği açıklamaya çalışırlar. Etno-sembolcüler, ilkçiler ve modernistler arasında bir orta yol bularak modernitenin millet ve milliyetçilik üzerindeki tayin edici etkisi yanında modern milletlerin tarihî etnik çekirdekler üzerinde oluştuğunu savunurlar.

Milliyetçiliğin ne zaman doğduğu meselesi, Türk milliyetçiliği özelinde de bir sorun alanı olarak durmaktadır. Türk milliyetçiliğinin doğuşunu modern dönemin gerilerine götüren, Türk milliyetçiliğinin tarihini Türklerin tarihiyle eşitleyen pek çok ilkçi metin bulmak mümkündür. Milliyetçiliği, “milliyetçilik” veya benzer bir kavramla isimlendirilmemiş bile olsa tarihin her döneminde ve hemen her toplulukta var olan tabî bir mensubiyet ve dayanışma duygusu ile açıklayan, Türklerin tarihî devamlılığı için de bu mensubiyet duygusunu asgarî şart olarak koşan metinler olduğu gibi; Oğuz Kağan destanı, Mete Han, Çi-Çi Han, Orhun Abideleri, Dîvânu Lugâti't-Türk, Ali Şir Nevai, Karamanoğlu Mehmet Bey,

¹ Umut Özkırımlı, Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Yaklaşım, 3. Baskı, Ankara 2009.

Aşıkpaşa ve Aşıkpaşazâde gibi tarihî kişi ve metinlere atıfla tarihte kendini açık bir surette gösteren ve bugünküne çok benzeyen bir Türk milliyetçiliğinden bahseden isimler de vardır².

Türk milliyetçiliğinin tarihini, Türklerin tarihiyle eşitleyen görüşler, kahir ekseriyetiyle bu yönde bir dikkatin ortaya çıktığı Cumhuriyet dönemine aittir. Osmanlı dönemi Türk milliyetçileri, kavramın Avrupa'dan ithal edildiği noktasında daha rahattırlar, milliyetçiliğin tarihini eskiye götürmek şeklinde bir arayışa ve kaygıya sahip değillerdir. Bilakis Akçura, "Türkçülüğün Manifestosu" olarak kabul edilen "Üç Tarz-ı Siyaset" isimli meşhur eserinde tarihin herhangi bir döneminde Türkçülük siyasetinin takip edildiğine dair bir karine bulamadığını ifade ederken, bir diğer Türkçü teorisyen Ahmet Ağaoğlu da Türklerde milliyetçilik fikrinin bulunmayışını Türklerin tarihî zaafı olarak işaretlemektedir³. Son tahlilde Türkçülüğün iki büyük teorisyeni, Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp, Türk milliyetçiliğinin doğuşunu Türk modernleşme sürecindeki gelişmelerle açıklamaktadırlar. Eğer Fuat Köprülü'nün Türk edebiyatında milliyet hissinin menşelerini arayan makalesi ile II. Meşrutiyet yıllarında Cengiz Han üzerinden Turancı bir tarihî figür yaratma çabalarını saymazsak⁴, sadece Akçura daha geç bir dönemde, 1928

² Bazı örnekler için: Nevzat Kösoğlu, *Türk Milliyetçiliği ve Osmanlı*, İstanbul 2000, s.13; Sadri Maksudi Arsal, *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları*, İstanbul 1979, s. 57-65; 131-137; Hüseyin Namık Orkun, *Türkçülüğün Tarihi*, Ankara 1977, s. 13-29; Osman Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, İstanbul 1994, s. 88-93; Aydın Taneri, *Türk Devlet Geleneği*, İstanbul 1993, s. 33-74; Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul 2001, s. 121-128; İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, İstanbul 1999, s. 17-23; İsmâil Hâmi Dânişmend, *Türklük Meseleleri*, İstanbul 1983, s. 16-47; David Kushner, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, İstanbul 1998, s. 10.

³ Yusuf Akçura, "Üç Tarz-ı Siyaset", (Yeni yazıya aktaran Recep Duymaz), *Üç Tarz-ı Siyaset Ve Düşünce Akımları*, İstanbul 2004, s. 173-174; Ahmed Agayef, "Türk Âlemi-1", *Türk Yurdu*, Y. 1, S. 1, 17 Teşrîn-i Sâni 1327, s. 13, 16-17.

⁴ Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Edebiyatımızda Milliyet Hissi", *Türk Yurdu*, S. 20, 10 Temmuz 1329, s. 667-678; Mehmet Kaan Çalen, "II. Meşrutiyet Döneminde İki Farklı Cengiz Han Tasavvuru", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 13, S. 4, 22 Mayıs 2017, s. 227-254.

yılında, kaleme aldığı bir metinde, modernite öncesinde var olduğunu ifade ettiği bir *“insiyakî milliyetçilik”*e dokunur ve geçer⁵.

Türk milliyetçiliğinin doğuş problemiyle ilk defa ilgilenen ve bu ilgiyi sürekli canlı tutan kişi Akçura olmuştur. Milliyetçilik konusunda çağdaşlarının çok üstünde bir kavrayışa sahiptir ki bu özelliği Kuzey Türklüğündeki tecrübelerinden kaynaklanıyor olmalıdır. Akçura, Türkçülüğü müstakil bir siyaset tarzı olarak projelendirdiği “Üç Tarz-ı Siyaset”te Türklük siyasetinin doğuşunu hazırlayan âmiller üzerinde durmuş, daha sonra Salnâme-i Servet-i Fünûn’daki “Türklük” makalesi⁶ ve Türk Yurdu’ndaki çeşitli yazılarıyla konuyu irdelemeye devam etmiş⁷ ve en nihayet 1928 Türk Yılı’nda artık klasik bir metin hâline gelen “Türkçülüğün Tarihini” kaleme almıştır.

Akçura, “Üç Tarz-ı Siyaset”te *“ırk üzerine müstenid bir Türk milliyet-i siyâsiyyesi husûle getirmek fikri pek yenidir”* der⁸. Fikrin ortaya çıkışındaki esas amil, Osmanlı Türklerinin Almanlarla münâsebetlerinin artması neticesinde Alman tarih ve dilbilim araştırmalarının etkisiyle İstanbul’da Türk milliyetçiliğine taraftar bir mahfilin oluşmasıdır. Mahfil siyasî olmaktan ziyade ilmî bir hüviyet taşımaktadır. Demek ki Akçura’nın nezdinde, “Üç Tarz-ı Siyâset”in yayımlandığı dönemde, yani 20. yüzyılın başlarında, Türkçülük hem Osmanlı coğrafyasında, hem de Türk dünyasının diğer bölgelerinde henüz sadece doğum emareleri göstermektedir. 1928 yılına ait Türk Yılı’nda yer alan “Türkçülüğü Tarihi” konulu çalışmasına da *“Türk milleti fikri Türkler arasına ne zaman ve nerede girdi?”* şeklinde cevaplanmasının zor olduğunu belirttiği bir tarih

⁵ Akçuraoğlu Yusuf, “Türkçülük - Türklük Fikri, Türkçülük Cereyânı, Türk Ocakları”, Türk Yılı 1928, İstanbul 1928, s. 299-455. Yeni bir çeviri-yazı metni için bakınız: Yusuf Akçura, Türkçülüğün Tarihi, Hazırlayan: Erol Kılınc, İstanbul 2015.

⁶ Akçuraoğlu Yusuf, “Türklük”, Salnâme-i Servet-i Fünûn, İstanbul 1328, s. 187-196.

⁷ Akçuraoğlu’nun söz konusu yazılarından bir kısmının da içerisinde yer aldığı bir derleme için bakınız: Mehmet Kaan Çalen & Halûk Kayıcı, Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Modern Türk Düşüncesinde Milliyetçilik, İstanbul 2014.

⁸ Akçura, Üç Tarz-ı Siyaset, s. 173.

meselesi ile başlar ve Türk milliyetçiliği için modern ve modern öncesi (insiyakî) milliyetçilik olmak üzere temel bir ayrıma gider⁹. Bir mensubiyet ve farklılık şuuru olarak milliyet fikrinin tarihin her döneminde ve bütün Türk topluluklarında mevcut olduğunu ancak modern milliyetçiliğin, kabile ve kavim düzeyinde kalan bu tabii mensubiyet şuurunun çok daha gelişmiş ve milliyet hissi derecesine yükselmiş bir safhasını temsil etmesi ve bu safhanın da Batı'da ortaya çıkmış olması dolayısıyla modern dönem Türk milliyetçiliğinin doğuşunu Avrupa ile en çok temas ve münasebette bulunmuş Türk toplulukları içerisinde aramak iktiza ettiğini ifade eder¹⁰. Akçura bu durumda zaman olarak 19. yüzyıl ve sonrasına, mekân olarak da Osmanlı Türkleri (Batı ve Kırım Türkleri), Kuzey Türklerinin İdil Havzası'nda yaşayan kısımları ve Kafkasya'da yaşayan Azerî Türkleri'ne odaklanmaktadır¹¹. Görüldüğü gibi Türkçülük fikrinin kurucu isimlerinden biri olan Akçura, Türk milliyetçiliğinin doğuşunu ağırlıklı olarak modernleşme süreci içinde gerçekleşen bir olgu olarak mütalaa etme eğilimindedir.

Türkçülüğün bir diğer kurucu ismi olan Ziya Gökalp de Türkçülüğün doğuşunu aynı sürecin içine yerleştirmektedir. Gökalp, Türk Yurdu'nda yayımlanan "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muâsırlaşmak" üst başlıklı yazı dizisinde Türkleşmek cereyanının ortaya çıkışını ele almış, "Yeni Mecmua"daki makaleleriyle konuyu derinleştirmiş¹² ve "Türkçülüğün Esasları"nda Türkçülük hareketinin

⁹ Durmuş Hocaoğlu da naif/modernite öncesi milliyetçilik ve modern milliyetçilik şeklinde bir ayırım yapar. Durmuş Hocaoğlu, "Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliği ve Batı Milliyetçilik Gelişmeleri", *Türk Ocakları Yüzyıllığı*, Ankara 2000, s. 70-71, 86-87.

¹⁰ Akçuraoğlu, *Türk Yılı 1928*, s. 290-291.

¹¹ Akçuraoğlu, *a.g.e.*, s. 291.

¹² Meselâ Gökalp'in şu makalelerine bakılabilir: Ziya Gökalp, "Türkçülük Nedir I-III?", *Yeni Mecmua*, C. 1, S. 25, 27 Kânun-ı Ewel 1918, s. 481-485; C. 2, S. 27, 10 Kânun-ı Sâni 1918, s. 1-3; C. 2, S. 29, 24 Kânun-ı Sâni 1918, s. 41-44. Ziya Gökalp, "Milletçilik", *Yeni Mecmua*, C. 2, S. 33, 21-18 Şubat 1918, s. 122-123. Ziya Gökalp, "Türkçülük Nasıl Doğdu?", *Yeni Mecmua*, C. 2, S. 40, 18 Nisan 1918, s. 262-263; Ziya Gökalp, "Türkçülüğün Tarihi", *Yeni Mecmua*, C. 4, S. 84, 13 Eylül 1923, s. 359-361.

muhtasar bir tarihçesini vermiştir¹³. Osmanlı coğrafyasındaki fikir cereyânlarının kronolojik sırasını muâsırlaşmak, İslâmlaşmak, Türkleşmek şeklinde belirlemesinin de gösterdiği veçhile, Gökalp de açık bir şekilde Türkçülüğün doğuşunu modernleşmenin çizdiği sınırlar dâhilinde tartışmaktadır. Hatta milliyet fikrinin, anasır-ı Osmaniye arasında en son Türklerde ortaya çıktığını vurgulamaktadır¹⁴. Bu gecikmiş ortaya çıkışı da gazetenin kamuoyunu inşa ederek yazı dilini konuşma diline yaklaştırması, Avrupa'daki Türkseverlik ve Türkoloji araştırmalarının Türk aydınlarını etkilemesi gibi modern amillerle izah eder¹⁵.

Akçura ve Gökalp'e Göre Modern Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu

Akçura, Osmanlı Türklerinde II. Meşrutiyet öncesi Türkçülüğün tarihini 1865-1870, 1876-1880 ve 1897-1900 yılları arasını kapsamak üzere üç faal devreye ayırır. Gökalp, Akçura gibi sistematik bir dönemleştirme yapmaz ancak; Akçura'nın ilk iki dönemini "*Sultan Abdülaziz'in son devirleri ile Sultan Abdülhamid'in ilk devirleri*" ibaresi ile birleştirerek inceler, üçüncü dönemi de "*Abdülhamid'in son devri*" tanımlaması içinde mütalaa ederek çemberi biraz daha genişletir ve hemen hemen Akçura ile aynı isimlere ve gelişmelere vurgu yapar¹⁶. Ayrıca Türkçülüğün doğuşunu, Osmanlı Devleti'nin son asrında içtimâî vicdanda yeni bir tarzda uyanan "doğru", "güzel" ve "iyi" mefkûrelerinin birer karşılığı olarak gelişen ilim, sanat ve ahlak cereyânları ile izah eder. Buradan ilmî Türkçülük, bedîî Türkçülük ve ahlâkî Türkçülük neşet eder¹⁷. Görüldüğü gibi 1865-1912 arasındaki Türk milliyetçiliğinin ana vasfı, dil ve tarih araştırmalarında Türk'e ve Türkçeye önem vermekten ibarettir denilebilir. "Üç Tarz-

¹³: Ziya Gökalp, "Türkçülüğün Tarihi", Türkçülüğün Esasları, Hazırlayan: Mustafa Koç, (Bütün Eserleri Kitaplar-1 İçinde), Editör: M. Sabri Koz, İstanbul 2007, s. 175-180.

¹⁴ Ziya Gökalp, Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muâsırlaşmak, Hazırlayan: Mustafa Koç, (Bütün Eserleri Kitaplar-1 İçinde), Editör: M. Sabri Koz, İstanbul 2007, s. 45.

¹⁵ Gökalp, Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muâsırlaşmak, s. 46-48; Gökalp, Türkçülüğün Esasları, s. 175-176; Gökalp, "Milliyetçilik", Yeni Mecmua, s. 122-123.

¹⁶ Gökalp, Türkçülüğün Esasları, 176-178; Gökalp, "Türkçülüğün Tarihi", Yeni Mecmua, s. 359-361.

¹⁷ Gökalp, "Türkçülük Nasıl Doğdu?", s. 262.

ı Siyaset” istisna edilirse, henüz siyasî bir proje yoktur, sadece kültürel ve ilmî bir ilgi söz konusudur.

Akçura, Osmanlı Türklerinde Türkçülüğün ilk devresi olarak kabul ettiği 1865-1870 yılları arasında Şinasî, Ziya Paşa, Ahmed Vefik Paşa ve Mustafa Celaleddin Paşa; 93 Harbi'ni de içine alan 1876-1890 yılları arasındaki ikinci devrede Süleyman Paşa, Buharalı Şeyh Süleyman Efendi, Ahmed Midhat Efendi, Ahmed Cevdet Paşa ve üçüncü devrede de Şemseddin Sâmî, Necib Âsım, Veled Çelebi, Bursalı Mehmed Tahir, İkdamcı Ahmed Cevdet, Ahmed Hikmet, Mehmed Emin Beyler gibi isimler üzerinde durur. Kendisi ile birlikte Tunalı Hilmi ve Hüseyinzâde Ali Beyleri “*siyasî Türkçüler*” başlığı altında, Ahmed Ağaoğlu'nu da müstakil bir bölümde ele alır. “*Türkçülüğün taazzî devresi*” şeklinde tesmiye ettiği II. Meşrutiyet dönemine ait anlatısında da Türk Derneği, Türk Yurdu, Türk Ocağı, Genç Kalemler gibi kurum ve mecmualar ile Hamdullah Suphi ve Ziya Gökalp merkezî yeri işgâl eder. Müstakil başlıklarla da Azerî, Kafkas, Kırım ve Kazan Türklerinde Türkçülüğü inceler.

Ziya Gökalp'in Türkçülüğün tarihine ait metinleri Akçura'nınki kadar hacimli olmadığı, ancak birkaç dergi makalesinden ibaret bulunduğu için bu kadar sistematik değildir. Nitekim kendisi de ilgili makalelerinden birinin sonuna, amacının özet de olsa Türkçülüğün bir tarihini yazmak olmadığını, böyle bir tarih yazımını Fuad Köprülü'den beklediğini not olarak düşmüştür¹⁸. Gökalp, ilmî Türkçülüğün öncüleri olan Ahmed Vefik ve Süleyman Paşaları Türkçülüğün ilk babaları addeder. Ziya Paşa ve Cevdet Paşa'yı da bedîî Türkçülüğün merkezine oturtur. Gaspıralı İsmail ile Hüseyinzâde Ali Beyleri de ahlâkî Türkçülüğün temsilcileri kabul eder. II. Abdülhamid devrinin son yıllarında, Yunan Harbi'nin de etkisiyle bir canlanma yaşayan Türkçülüğün ikinci devresi başlar. Gökalp bu devrenin Türkçüleri olarak millî şair Mehmed Emin Bey, İkdamcı Ahmed Cevdet, Necib Âsım, Veled Çelebi, Emrullah Efendi, Akçuraoğlu Yusuf ve Ahmed Ferid isimlerini zikreder. Meşrutiyet dönemi Türkçülüğü için Türk Derneği, Genç Kalemler, Türk Yurdu mecmuaları ile Türk Ocakları'nın faaliyetlerine dikkat çeker

¹⁸ Gökalp, “Türkçülük Nasıl Doğdu?”, s. 263.

ve kendisi ile birlikte başta Ali Canib, Ömer Seyfeddin, Halide Edib, Ahmed Hikmet, Hamdullah Subhî, Köprülüzâde Fuad, Yahya Kemâl, Mimar Kemaleddin gibi pek çok isim üzerinde durur¹⁹.

Akçura ve Gökalp'in Türkçülük hareketinin tarihinde Şinasî'ye, Ziya Paşa'ya, hatta Namık Kemâl'e temas ederken Ali Suâvî'yi anmamaları ilginçtir. Akçura'nın Türklük, Türkistan, Turan kavramlarının olmadığını iddia ettiği bir devirde, hâlbuki Ali Suâvî "Türk" başlıklı makalesinde Türkistan'dan bahsetmiş, Hive üzerine de müstakil bir kitap yazmıştır. Aslında Ali Suâvî, Akçura'nın "*İslâm medeniyetinde Türklerin hissesini ayırıp göstermeye çalışması*"²⁰ sebebiyle Türkçülüğün tarihinde önemli bir mevki ayırdığı Bursalı Mehmed Tahir'den önce benzer bir yolda yürümüştür. Bu yüzden Köprülü, Bursalı Tahir'i Ali Suavî'nin takipçisi sayar. Bazı görüşleriyle Köprülü'ye de ilhâm verdiği düşünülebilecek olan Suavî, "Türk" başlıklı makalesinde, "*Avrupa'da ras (race) meselesi var. Yani bir kavmin kabiliyet ve istidâdına hükmetmek için mensub olduğu şa'ba nazar etmek itikadı vardır.*" der²² ve makaleyi kaleme alma sebebinin şöyle açıklar: "*Bu ehl-i nazardan bazı meşâhîr, Türkleri mesâî-i zihniyeden âri, yalnız bir kaba kahraman gibi mütâlaa ediyorlar. Bu mütâlaanın yanlış olduğunu göstermek isterim*"²³. Bu tarz ifadeleri dolayısıyla ileriki yıllarda Ali Suavî'yi ilk Türkçülerden sayanlar olmuştur. Ancak Suavî'nin Türkçülüğü biraz tartışmalıdır²⁴. Şerif Mardin, İslâmcılığının daha ağır bastığı kanaatindedir²⁵. Hilmi Ziya Ülken ise Suavî'nin Osmanlıcılığa karşı fikrî bir tepki olarak Türkçülük yaptığını ve Osmanlılık şuuru yerine Türklük şuuru uyandırmaya çalıştığını düşünür²⁶. Şüphesiz Ali Suavî'yi doğru bir şekilde

¹⁹ Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s. 175-180; "Türkçülüğün Tarihi", s. 359-361; "Türkçülük Nasıl Doğdu?", s. 262-263.

²⁰ Akçuraoğlu, *Türkçülük*, s. 366.

²¹ Fuad Köprülü, "Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri", *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara 1999, s. 313.

²² Ali Suâvî, "Türk", *Ulûm Gazetesi*, 1286, s. 1.

²³ Suâvî, *a.g.m.*, s. 1.

²⁴ Bakınız: Mehmet Kaan Çalen, "Ali Suavî'de Türklük Tasavvuru", *Türk Yurdu*, S. 354, Şubat 2017.

²⁵ Şerif Mardin, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, İstanbul 2002, s. 412.

²⁶ Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul 2001, s. 78, 80.

değerlendirebilmek için “Türk” ve “Hive” gibi eserlerini tek başına ele almak yeterli değildir. Bu konuda en makûl tavra sahip olan Köprülü, Suâvî'nin Türklerin eski bir medeniyete sahip olduklarını ve İslâm ilimlerinin gelişmesine yardım ettiklerini ileri sürmek suretiyle en azından millî şuura yabancı olmadığını gösterdiğini ifade eder. Türkçülüğün daha geç dönemde tarihini kaleme alan Hüseyin Namık Orkun, genel olarak Akçura ve Gökalp'in anlatılarına sadık kalırken Ali Suavî'ye küçük de olsa bir paragraf ayırma ihtiyacı duymuştur²⁸.

Yukarıda zikredilen isimlerin hemen hepsinin Türkçülüğün tarihinde değişen derecelerde rolleri olmuştur. Bu rollerin arka plânında ise her şeyden evvel Türk tarihi ve Türk dili etrafında özel bir bilinçlenmenin yattığı kolayca fark edilir. Nitekim Akçura, Türklük ve Türkçülük fikrinin ortaya çıkışında Türk aydınlarının Batılı düşüncelerle tanışması kadar De Guignes, Silvestre de Sacy, Abel de Remusat, Arthur Lumley Davids, Vambery, Leon Cahun, Radloff gibi şarkiyatçıların Türklere ve Türk diline dair eserlerini okuyarak kolektif kimlikleri hakkında yeni bir bilinç oluşturmalarının da etkili olduğu kanaatinde. Yurt dışında Türkoloji çevreleri ile temas kuran Türkler ile mülteciler bu düşünceleri Osmanlı dünyasına taşımaktaydılar. Mesela Polanyalı bir mülteci olan Mustafa Celaleddin Paşa'nın “Eski ve Yeni Türkler” isimli eserinin böyle bir işlevi olmuştur. Celaleddin Paşa, “Touro-Aryanizme” diye adlandırdığı bir teoriyle Türkler ve Avrupalıların aynı ırktan olduğunu iddia etmiştir. Akçura, eseri ilmî açıdan yanlış bulmakla beraber Türk tarihine ilk defa olmak üzere bütüncü bir bakış getirmesi sebebiyle önemli addetmektedir²⁹.

Türkoloji'nin Türk millî bilinçlenmesi üzerindeki etkileri konusunda Gökalp de paralel düşüncelere sahiptir. Hemen aynı isimlere onun metinlerinde de tesadüf etmek mümkündür. Gökalp, Türkçülüğün doğuşundan evvel Avrupa'da ortaya çıkan iki akıma

²⁷ Köprülü, a.g.e., s. 312.

²⁸ Orkun, a.g.e., s. 53.

²⁹ Akçuraoğlu, a.g.e., s. 304-310. Eserin Türkçe tercümesi için bakınız: Mustafa Celâlettin Paşa, *Eski ve Modern Türkler*, Çeviri: Güven Beker, İstanbul 2014. Turo-Aryanizm bahsi için bakınız: Akçuraoğlu, a.g.e., s. 179-225.

işaret eder. Akımlardan ilki olan Türkseverlik (Turquerie), Türk kültürüne ve Türk ahlâkına karşı Avrupa'da oluşan takdir duygularının adıdır. Avrupalılara benzemeye çalıştığımız bir devirde Avrupalıların Türk kültürüne ilgi göstermesi, Türk aydınlarının üzerinde psikolojik bir etki yaratarak örselenmiş olan millî özgüveni tamir etmeyeyararmış olmalıdır. Gökalp, önemli Türkseverler arasında Lamartine, Auguste Comte, Pierre Laffite, Ali Paşa'nın özel yazmanı bulunan Mismar, Pierre Loti, Claude Farrere isimlerini sayar. İkinci akım olan Türkiyât'ın (Türkoloji) Türk aydınları üzerindeki etkileri daha somuttur. Rusya, Macaristan, Almanya, Danimarka gibi ülkelerde Türklere dair yapılan tarih ve dil araştırmaları, Türk aydınlarının tarih tasavvurlarını Türk tarihinin Osmanlı öncesi devirlerine ve Osmanlı coğrafyası haricindeki bölgelerine doğru genişletmiştir³⁰. Gökalp bilhassa De Guignes'nin "*Türkler, Hunlar ve Moğollar*" hakkındaki eserinin Türk aydınlarının ruhunda büyük bir değişiklik yaptığını ifade eder³¹ ki bu eser onun teşvikiyle Hüseyin Cahid tarafından Türkçeye tercüme edilerek 1923 yılında neşredilmiştir³².

Netice Yerine: Doğu Dönemi Türk Milliyetçiliği İçin Bir Dönemleştirme Teklifi

Görüldüğü gibi "Türk milliyetçiliği ne zaman doğdu?" sorusunun cevabını aramak için Türkçülüğün kurucu isimleri iyi bir çerçeve çizmektedirler. Biz de onların çizdiği sınırlar içerisinde hareket ederek işimizi kolaylaştırmak maksadıyla, ilk plânda milliyetçilik

³⁰ Tarih tasavvurundaki bu genişleme için bakınız: Mehmet Kaan Çalen, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Tarih Düşüncesi*, İstanbul 2013, s. 286-297.

³¹ Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s. 175-176.

³² Hüseyin Cahid, "Türklerin bu târih-i umûmîsini tercümeye beni Ziya Gökalp Bey teşvik etti." demektedir. Bakınız: Deguignes, *Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sair Garbî Tatarların Târih-i Umûmîsi*, Mütercimi: Hüseyin Cahid, C. 1, İstanbul 1923. Gökalp ve Akçura'dan farklı olarak Hamdullah Subhi, Türkolojinin Türkçülüğün doğuşuna herhangi bir tesirde bulunmadığını iddia eder. Hamdullah Subhî Tanrıöver, *Dağ Yolu*, C. I, Ankara 2000, s. 108. Türkolojinin tarihçesi ve Türk milliyetçiliğine etkisi için: Orkun, a.g.e., s. 30-40; Mehmet Karakaş, *Türk Ulusçuluğunun İnşası*, Ankara 2000, s. 82-116; Ali Engin Oba, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, Ankara 1995, s. 121-140.

hususundaki primordialist (ilkçi) ve modernist yaklaşımları bir kenara bırakarak Yusuf Akçura, Durmuş Hocaoğlu, Nevzat Kösoğlu gibi isimlerin modern milliyetçilik ve modern öncesi milliyetçilik ayrımını esas ittihaz edeceğiz³³. Bu ayrım bizi hem ilkçi ve modernist milliyetçilik teorileri etrafındaki tartışmalardan soyutlayacak, hem de Türk milliyetçiliğinin modern görünülerine odaklanmamızı sağlayarak sınırlarını tayin etmeye çalıştığımız dönemi ana hatlarıyla görünür kılacaktır. Bu durumda bir nesep asabiyesi, bir fitrî mensubiyet şuuru olarak kabul ettiğimiz, Akçura'da insiyakî, Hocaoğlu'da naif, Kösoğlu'da tabî gibi sıfatlarla tavsif edilen modernite öncesi milliyetçiliği konumuzun haricinde tutarak, Türk milliyetçiliğinin doğuş dönemi dediğimizde modern dönem Türk milliyetçiliğinin doğuşundan bahsediyor olacağız ve modernlik sıfatının da gösterdiği veçhile bu doğuşu Türk modernleşme süreci içerisinde arayacağız. Geldiğimiz nokta iç açıcı gözükse de Türk modernleşme süreci gibi muğlak ve hatta devam ettiği varsayılan bir olgunun sınırlarını çizmek ve içine Türk milliyetçiliğinin doğuş dönemini yerleştirmek gibi hâlâ iki önemli mesele ile karşı karşıyayız.

Türk milliyetçiliğinin imparatorluk döneminde doğduğunu, Millî Mücadele ve Cumhuriyet dönemlerinin zaten doğmuş bulunan Türk milliyetçiliği için sadece yeni birer aşamayı temsil ettiğini düşündüğümüz için önce doğuş dönemi Türk milliyetçiliğinin nihaî sınırı olarak 1918 tarihini koyacağız. 1918 yılına gelindiğinde Türk milliyetçiliği artık adı konmuş, çeşitli sivil toplum kuruluşları ve süreli yayın organlarına sahip, hatırı sayılır bir aydın topluluğu tarafından desteklenen, mektepli genç nüfus içerisinde ciddi sayıda taraftar kazanarak kitleselleşmiş, başta maarif olmak üzere resmî ideoloji ve devlet politikası üzerinde hâkim bir mevki kazanmaya başlamış bir fikrî ve siyasî hareket hâline gelmişti.

Türk milliyetçiliğinin doğuş dönemine bir başlangıç tespit etmek için ise nihaî sınır kabul ettiğimiz 1918 tarihinden yaklaşık bir

³³ Hocaoğlu, a.g.m., s. 70-71, 86-87; Nevzat Kösoğlu, Milliyetçilikte Yeni Arayışlar Yahya Kemal, İstanbul 2009, s. 7, 15-17, 34-35, 121.

asır geri gitmenin uygun olduğunu düşünüyoruz. Bu yüz yıllık süreci kendi içerisinde üç döneme ayırmak mümkündür. II. Mahmut ve Tanzimat devirlerini kapsayan ilk dönemde; modern merkezî devletin kurumlaşması, ayrılıkçı milliyetçiliklere karşı yeni bir toplumsal kimlik ihtiyacının doğması, hukukun sekülerleşmeye başlaması, modern okulların açılması, modern ordunun kurulması, matbuatın gelişmesi, Türk entelijansiyasının öncüsü diyebileceğimiz gazeteci ve edebiyatçı aydın tipinin kamuoyunu inşa etmesi, toplumsal hareketliliğin artması gibi yeni gelişmeler Türk milliyetçiliğinin doğuşu için gerekli siyasî ve sosyokültürel şartları hazırlamıştır. Bu şartların ideolojik alana yansımaları ilk etapta Osmanlılık şeklinde gerçekleşmiştir. Osmanlılık umumiyetle Türk milliyetçiliğinin doğuşunu geciktiren en önemli âmil olarak görülmektedir ancak bu görüş yanlış olmamakla birlikte Osmanlılığın ve aynı zamanda İslâmcılığın, Türk milliyetçiliğini hazırlayıcı etkilerini de göz ardı etmemek gerekir. Osmanlılık ve İslâmcılığın harekete geçirdiği siyasî ve kültürel süreçler Türk milliyetçiliğinin doğuşu için gerekli zemini hazırlamıştır. Kısacası, 19. yüzyılın ilk çeyreğinden başlayarak 1865'e kadar gelen bu ilk dönemde, Türk milliyetçiliğinin doğuşu için gerekli olan siyasî ve sosyal şartlar olgunlaşmıştır.

Türk milliyetçiliğinin kuluçka dönemi adını verdiğimiz ikinci dönem, 1865 yılından Balkan Harbi'ne kadar olan zamanı kapsamaktadır ki Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp de bu dönemi Türk milliyetçiliği tarihi açısından özel sayarlar. Dönemi II. Meşrutiyet'in ilânı ile bitirmek de mümkündür; fakat Türkçülüğün organizasyon kabiliyetini arttırarak kitleselleşmesi ve hem iktidarın, hem de kamuoyunun onayına mazhar olması, toprak kayıpları ve göçlerle birlikte homojenleşen nüfusun da etkisiyle, Balkan Savaşlarından sonradır. Bu süreçte ilk dönemdeki gelişmeler etkilerini arttırarak devam etmiş, ek olarak II. Abdülhamid'in eğitime önem vermesi sonucu modern okulların sayısı artmış, Müslümanlık ile Türklüğü harmanlayan bir resmî ideoloji oluşmaya başlamış, yeni meslekî ve tacir gruplar toplumsal hareketliliği arttırmış, Batı düşüncesi ve bilimi zihnî/epistemik bir dönüşüme zemin hazırlamış, 93 Harbi ve Balkan Savaşları gibi facialar toplumsal bilinç üzerinde sarsıcı tesir-

ler icra etmiş, “anâsır-ı Osmaniye” içerisinde Türklerin perişan durumunun dikkat çekmeye başlamasıyla birlikte Türklere ve Anadolu'ya karşı bir ilgi uyanmış, Türkolojinin de etkisiyle bu ilgi giderek kültürel bir milliyetçiliğe dönüşmüştür. Ahmet Vefik Paşa'nın “Lehçe-i Osmanî”, Süleyman Paşa'nın “Tarih-i Âlem”, Necip Âsım'ın “Türk Tarihi”, Akçuraoğlu Yusuf'un “Üç Tarz-ı Siyaset” isimli eserleri gibi Türk milliyetçiliği tarihi açısından her biri özel öneme sahip çalışmalar hep bu dönemin ürünüdürler.

Aşağı yukarı yüz yıllık bir hazırlık dönemi geçiren Türk milliyetçiliğinin tam mânâsıyla ortaya çıkabilmesi için Gökalp'in ifade ettiği üzere bir millî buhrâna, bir millî felâkete ihtiyaç vardı. Balkan faciası Türklerin millî şuurunu üzerinde bu rolü oynamıştır. Türk milliyetçiliği, Balkan Savaşları'ndan sonra büyük bir gelişme kaydetmiştir. 1912-1918 yılları arasında milliyetçi düşünce oldukça parlak bir dönem yaşamış ve etkilerini hâlâ muhafaza eden bir düşünce mirası vücuda getirmiştir.

KAYNAKÇA

AHMED AGAYEF, “Türk Âlemi-1”, *Türk Yurdu*, Y. 1, S. 1, 17 Teşrîn-i Sâni 1327, s. 12-17.

AKÇURAOĞLU YUSUF, “Türklük”, *Salnâme-i Servet-i Fünûn*, İstanbul 1328, s. 187-196.

AKÇURAOĞLU YUSUF, “Türkçülük-Türklük Fikri, Türkçülük Cereyânı, Türk Ocakları”, *Türk Yılı 1928*, İstanbul 1928, s. 299-455.

³⁴ Balkan Savaşları'nın Türk Milliyetçiliğinin doğuşuna etkisi için bakınız: Yahya Kemal Taştan, “Kanonik Topraklardan Ulusal Vatana: Balkan Savaşları ve Türk Ulusçuluğunun Doğuşu”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. XII, S. 2, Kış 2012, s. 1-99. İ. Arda Odabaşı da Balkan Savaşı'nın etkisiyle Türkçülüğün 1913 yılında “yayıncılık düzleminde bir sıçrama yaşadığını” belirtir ve Yusuf Akçura'ya atıfla aynı yılın Türkler için millî uyanış, milliyet senesi olduğunu ifade eder. Bakınız: İ. Arda Odabaşı, II. *Meşrutiyet Basınında Halkçılık Köycülük Sosyalizm*, İstanbul 2015, s. 89.

AKÇURA, Yusuf, "Üç Tarz-ı Siyaset", (Yeni yazıya aktaran Recep Duymaz), *Üç Tarz-ı Siyaset Ve Düşünce Akımları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2004, s. 167-192.

AKÇURA, Yusuf, *Türkçülüğün Tarihi*, Hazırlayan: Erol Kılınc, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2015.

ALİ SUÂVÎ, "Türk", *Ulûm Gazetesi*, 1286.

ARSAL, Sadri Maksudi, *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1979.

ÇALEN, Mehmet Kaan, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Tarih Düşüncesi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2013.

ÇALEN, Mehmet Kaan & Halûk Kayıcı, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Modern Türk Düşüncesinde Milliyetçilik*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul 2014.

ÇALEN, Mehmet Kaan, "Ali Suâvî'de Türklük Tasavvuru", *Türk Yurdu*, Ş. 354, Şubat 2017.

ÇALEN, Mehmet Kaan, "II. Meşrutiyet Döneminde İki Farklı Cengiz Han Tasavvuru", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 13, S. 4, 22 Mayıs 2017, s. 227-254.

ÇALEN, Mehmet Kaan, *Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2018.

DÂNİŞMEND, İsmâil Hâmi, *Türklük Meseleleri*, Üçüncü Baskı, İstanbul Kitabevi Yayınları, İstanbul 1983.

DEGUIGNES, *Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sair Garbî Tatarların Târih-i Umûmîsi*, Mütercimi: Hüseyin Cahid, C. 1, İstanbul 1923.

HOCAOĞLU, Durmuş, "Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliği ve Batı Milliyetçilik Gelişmeleri", *Türk Ocakları Yüzyıllığı*, Ankara 2000.

KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999.

KARAKAŞ, Mehmet, *Türk Ulusçuluğunun İnşası*, Vadi Yayınları, Ankara 2000.

KÖPRÜLÜ, Fuad, "Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri", *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara 1999.

KÖPRÜLÜZÂDE MEHMED FUAD, "Edebiyatımızda Milliyet Hissi", *Türk Yurdu*, S. 20, 10 Temmuz 1329, s. 667-678.

KÖSOĞLU, Nevzat, *Türk Milliyetçiliği ve Osmanlı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000.

KÖSOĞLU, Nevzat, *Milliyetçilikte Yeni Arayışlar Yahya Kemal*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009.

KUSHNER, David, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, Fener Yayınları, İstanbul 1998.

MARDİN, Şerif, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

MUSTAFA CELÂLETTİN PAŞA, *Eski ve Modern Türkler*, Çeviri: Güven Beker, Kaynak Yayınları, İstanbul 2014.

OBA, Ali Engin, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, İmge Yayınları, Ankara 1995.

ORKUN, Hüseyin Namık, *Türkçülüğün Tarihi*, Kömen Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 1977.

ÖGEL, Bahaeddin, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2001.

ÖZKIRIMLI, Umut, *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Yaklaşım*, 3. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2009.

TANERİ, Aydın, *Türk Devlet Geleneği*, MEB Yayınları, İstanbul 1993.

TANRIÖVER, Hamdullah Subhî, *Dağ Yolu*, 2 C., Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

TURAN, Osman, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1994.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınevi, Yedinci Baskı, İstanbul 2001.

ZİYA GÖKALP, “Türkçülük Nedir? 1”, *Yeni Mecmûa*, C. 1, S. 25, 27 Kânûn-ı Ewel 1917, s. 481-485.

ZİYA GÖKALP, “Türkçülük Nedir? 2”, *Yeni Mecmûa*, C. 2, S. 27, 10 Kânûn-ı Sâni 1918, s. 1-3.

ZİYA GÖKALP, “Türkçülük Nedir? 3”, *Yeni Mecmûa*, C. 2, S. 29, 24 Kânûn-ı Sâni 1918, s. 41-44.

ZİYA GÖKALP, “Milletçilik”, *Yeni Mecmûa*, C. 2, S. 33, 21-18 Şubat 1918, s. 122-123.

ZİYA GÖKALP, “Türkçülük Nasıl Doğdu?”, *Yeni Mecmûa*, C. 2, S. 40, 18 Nisan 1918, s. 262-263.

ZİYA GÖKALP, “Türkçülüğün Tarihi”, *Yeni Mecmûa*, C. 4, S. 84, 13 Eylül 1923, s. 359-361.

ZİYA GÖKALP, *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muâsırlaşmak*, Hazırlayan: Mustafa Koç, (Bütün Eserleri Kitaplar-1 İçinde), Editör: M. Sabri Koz, Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2007.

ZİYA GÖKALP, *Türkçülüğün Esasları*, Yayına Hazırlayan: Mustafa Koç, (Bütün Eserleri Kitaplar-1 İçinde), Editör: M. Sabri Koz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007.

HIRVAT LİDER FRANJO TUDJMAN VE NEOKLASİK YAKLAŞIM İLE ANALİZİ

Nikolina KUNIC*

Giriş

İlk Hırvat Cumhurbaşkanı olan Dr. Franjo Tudjman, Hırvat tarihinin en ilgi çekici isimlerinden birisidir. Franjo Tudjman, Hırvat ulusu için yeni bir devlet ve ülke yaratma ve Hırvatlara önderlik etme görevini üstlendi. O, savaş yılları ve sonrasında Hırvatistan'ı, uluslararası ilişkilerde önemli bir faktör haline getirmek istedi. Böylece, ülke önemli bir bölgesel karar verici ve Avrupa'nın bu bölgesindeki büyük güçlerin istikrarlı bir ortağı haline gelebildi.

Franjo Tudjman'ın komplike karakteri henüz O büyürken ortaya çıkmaya başlamıştı. Franjo Tudjman 1922'de Veliko Trgovišće'de HSS ailesinde doğdu ve Hırvat Cumhuriyeti fikrinin ruhuyla büyüdü¹. Savaştan sonra Belgrad'a gitti ve Yugoslav Halk Ordusunda çalıştı². Emekli olduktan sonra Zagreb'e döndü ve İşçi Hareketi Tarihi Araştırmaları Enstitüsü'nün başına geldi³. Bu görevi yürütürken de

* Doktora Öğrencisi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Uluslararası İlişkiler), ninakunic@yahoo.com

¹ Hudelist, Darko (2004) Tudjman, Biografija. Profil. Zagreb. s. 11.

² Aynı yer. s. 55-141.

³ Aynı yer. s. 407.

Hırvat devlet, kimlik ve bağımsızlığının fikirlerini besleyecek ve bilimsel-politik çalışmalarının altyapısını oluşturacak, onları etkileyecek parçaları topladı.

Franjo Tudjman, 30 Mayıs 1990'da ilk Hırvat Cumhurbaşkanı oldu ve 10 Aralık 1999'da ölümüne kadar bu pozisyonda kaldı. Bu dokuz yıl içinde, Hırvatistan Cumhuriyeti'ni uluslararası ilişkilerde önemli bir faktör haline getirme konusundaki fikir ve düşüncelerini uygulamaya çalıştı. Bunun kesin belirtileri, Hırvat bağımsızlığından çok önce ortaya çıkan kısımlarında görülebilir.

Bu yazının amacı Franjo Tudjman'ın dış politikasını analiz etmek olacaktır. Bu çalışma, Franjo Tudjman'ın gerçekçi dış politikanın üç temel faktörünü ortaya koymak amacıyla birlikte, dış politikanın gerçekçi görüşü için yaptığı her hareketi açıklamaya çalışacaktır, bunlar; otarşinin gücü, yasallığı ve ahlakıdır.

Bu bağlamda analiz, realizm teorisinden Neo-klasik realizme ve bu teorinin 1990'dan 1999'a kadar Hırvat cumhurbaşkanının uygulamalarında kendisini gösteren örneğine olan etkisine işaret etmek maksadıyla, Franjo Tudjman'dan başlayacaktır.

Teorik Çerçeve

Realizm Hakkında

Gerçekçiliğin ilk varsayımı, ulus-devletin (genellikle "devlete" kısaltılmış) uluslararası ilişkilerde temel aktör olduğu yönündedir. Bireyler ve örgütler gibi başka organlar da vardır, ancak güçleri sınırlıdır. İkinci olarak, devlet üniter ve başat bir aktördür. Ulusal çıkarlar, özellikle savaş zamanlarında devletin tek bir sesle konuşmasını ve hareket etmesini sağlar. Üçüncüsü ise, karar alıcılar rasyonel karar vermenin ulusal çıkar arayışına yol açması bakımından rasyonel aktörlerdir. Burada, devleti zayıf veya savunmasız hale getirecek eylemler yapmak doğru görülmez.

Realizm, tüm liderlerin, politik görüşleri ne olursa olsun, devletin rekabetçi bir ortamda hayatta kalabilmek için, yönetilmeye çalışıldıkça, bu yapıyı kabul ettiklerini öne sürmektedir. Son olarak, devletler anarşi bağlamında yaşarlar - yani, uluslararası düzeyde

yetkili olanların yokluğunda. Uluslararası düzeyde, acil bir durumda “aranacak kimse yok” şeklinde sıkça kullanılan cümle bu noktanın altını çizmeye yardımcı olmaktadır. Kendi devletlerimizde genellikle polis kuvvetleri, askeri kuvvetler, mahkemeler vardır. Acil bir durumda, bu kurumların cevap olarak “bir şeyler yapacağı” beklentisi bütün toplumca kabul edilmiştir. Uluslararası düzeyde ise, yerleşik bir hiyerarşi olmadığı için herhangi bir müdahalede bulunmanın açık bir beklentisi yoktur. Dolayısıyla, devletler sonuçta sadece kendilerine güvenebilirler.

Realistler tarafından sıklıkla alıntılanan klasik yazarlar arasında Thucydides, Niccolò Machiavelli, Thomas Hobbes, JeanJacques Rousseau ve Max Weber sayılabilir.

İlk olarak Morgenthau, Uluslararası Siyaset Teorisi'nin Taahhütleri⁴ başlıklı eserinde, teorik olarak önemli ölçüde parçalanmış olsa da, ahlak ve siyaset arasındaki ilişkiyi (güç ve çıkarlar olarak algılanan), ahlakın bağımsız rolünü koruyan üç boyutuyla tanımlar. Morgenthau, “ulusal çıkarları” kendi kendini eleştiren bir araç olarak görmüş ve ulus-devleti uluslararası politikada esas olarak çatışmacı bir örnek olarak betimlemiştir. Morgenthau, anti-kibir, aşırı uçlar arasındaki ılımlılık ve siyasal kurumun haklılığı, meşruiyeti ve şartlılığı üzerine yansıtıcılık olarak, ahlâkın antik-politik-teolojik anlamında, modern öncesi bir ahlak anlayışını benimser.

Machiavelli⁵, tüm siyasi düzenlerin kaçınılmaz yükselişine ve çöküşüne olan inancından ötürü politik istikrarı; tüm hükümetlerin geçtiği bir döngü olarak kabul eder. Sonuç olarak, politik bir toplum için en büyük zorluk, mümkün olduğunca uzun bir süre reddedilmekten kaçınmaktır. Machiavelli'ye göre istikrar, en iyi şekilde küçük cumhuriyetler tarafından korunur. Çünkü daha ılımlı sonuçlar doğuran anayasal yapılar kararlar alma makamıdır. Erdemin temel anlamı, ‘iş iyi yapmanın’ kapasitesidir ve Aristoteles'in teknoloji ürünü ile karşılaştırılabilir. Siyasi açıdan erdem için gerekli olan bir

⁴ Hans J. Morgenthau (2009). *Theory of International Relations, Disenchantment and Re-Enchantment* Mihaela Neacsu, Palgrave, Mac Millan.

⁵ Machiavelli, N. (2000). *Tövbeye Çağrı ya da Ahlâk Üstüne Söylev*. Seçme Yazılar (çev. H. Köse). Ankara: Öteki Yayınevi.

toplumsal ruh sahibi olmaktır. Çünkü cumhuriyetin istikrarı, vatandaşların kendi çıkarlarını, ortak bir iyiliğe tabi kılmaya hazır olmalarına bağlıdır.

Hobbes'de çatışma ve savaşın ana nedenleri korku ve tutku değildir. Bunun yerine Hobbes, doğal felsefe ve dinî ideologları⁶, hatta sınıf çıkarlarını, devrim, savaş ve çatışmanın kışkırtıcıları olarak görür. Çatışmanın rasyonel eyleme doğru ilerlemesi, deneyime dayalı kanıtlara dayanan bir neden olan insan yeteneğinden kaynaklanmaktadır. Hobbes, hürriyet ve huzuru, doğanın temel kanunu ve aklın genel kuralıyla örtüşen siyasetin temel amaçları olduğunu kabul eder.

Kenneth Waltz ve Neorealizm

Waltz'ın uluslararası ilişkiler anlayışı ve temel argümanları, neorealizmin ortaya konmasında etkili oldu ve yeni-gerçekçiler ile onları eleştirenler arasındaki tartışmalar 80'ler ve 90'lar boyunca sürdü. Neo liberal kuram çerçevesinde düşünenler, her ne kadar Waltz'ın "anarşi altında işbirliğinin zorluğu" hakkındaki iddialarından hoşnut olmasa da yine de onun yöntemlerini ve varsayımlarının çoğunu kabul ettiler. Fakat bununla birlikte, neorealistler, sonuçta "savunmacı" ve "saldırgan" kamplara bölündüler.

Savunmacı realistler, Waltz'ı takiben, devletlerin güvenlik arayışında olmaları nedeniyle dengeleme yoluyla istikrarlı bir uluslararası dengenin mümkün olduğunu savundu. Saldırgan realistler, devletlerin güvenlikten ziyade gücü en üst düzeye çıkarmaya çalıştıklarını ve dengenin elde edilmesini zorlaştırdıklarını ileri sürdüler. Neorealizm, klasik gerçekçiliğe sempati duyanlar da dâhil olmak üzere sayısız takipçiye sahipti.

Klasik realizm, açıklamalarına merkez olarak bencil, çatışmacı, güç odaklı hareket eden insan doğasını alır ve uluslararası düzeydeki sorunların, çatışmaların hatta savaşların temeline insan doğasındaki güç motivasyonu odaklı negatif özellikleri koyarken; yapısal realizm, klasiklerin odaklandığı insan doğası kavramından

⁶ Hobbes, Thomas, Leviathan, ed: C. B. Macpherson, London: Penguin Books, 1968.

uzaklaşarak, tartışmayı daha çok sistem düzeyine çekmiş ve devletlerarası ilişkileri uluslararası sistemin anarşik yapısıyla açıklamaya çalışmıştır. Sistemi yaratan ve yöneten insan yerine sistemin yapısı üzerine odaklanmıştır.

Bu nedenle insan doğasını temel olarak almayan Waltz'ın neorealizmi, devletçilik ve diplomasiye daha az yer vermektedir. Mearcheimer'a göre saldırgan realizmin neoralizme en önemli katkısı, Waltz'dan farklı olarak, devletlerin rasyonel aktörler, strategic calculators, oldukları varsayımından hareket ederek devletlerin dış politika davranışlarını açıklayabilen bir yapısal sistem analizi sunmasıdır⁷. Mearcheimer güçten bahsederken, onu askeri güç ve kabiliyet olarak tanımlanmaktadır.

Neoklasik yaklaşımın ana fikri, organizasyon yapıları içinde çalışan insanı tanımak ve anlamak, onun beceri ve potansiyelinden maksimum düzeyde yararlanmak, çalışanların organizasyon amaçlarını gerçekleştirmek için katkı sağlamaları yolunda onları motive etmenin yollarını aramak olmuştur.

Gerçekçiliğe Karşı Neorealizm

Gerçekçilik, uluslararası ilişkilerin en etkili teorisidir. Uzmanlar, gerçekçiliğin uzun süre boyunca daha etkili olabileceğini söylüyor çünkü dünyanın neredeyse tamamı boyunca hala odak noktasındadır. Bir teori olarak realizm, devleti, yani çıkarlarını, hedeflerini ve davranışlarını inceler ve bunun, realistlerin ve devletlerarası etkileşimin incelenmesinin odağında olduğunu izler⁸. Realistler daima gerçek olana, yani gerçek duruma odaklanırlar ve idealist ve ütöpik fikirleri önemsemezler. Teorinin adı tam da buradan gelmektedir; gerçekçilik. Gerçekçiliğin savunucuları; ikili ya da çok taraflı ilişkilerde, güçlü devletlerin ve onların temel çıkarlarının nasıl ayakta kalacağı ya da kalıcı barışı sağlamanın nasıl gerçekleşeceğini odak noktasına

⁷ Faruk Sönmezoğlu, Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi, 2012. s.167-169.

⁸ Jović, Dejan (2013) Uvod u studij realizma. U: Jović, Dejan (Ur) Teorije međunarodnih odnosa – Realizam. Politička kultura, Zagreb, s. 15.

koyarlar. Gerçekçiler, barışın yaratılmasıyla sağkalımın tam olarak sağlanacağına ve sorumlu bir politikaya ve sorumlu devletlerarası ilişkilere öncülük eden, aynı işaretin var olduğuna inanırlar⁹. Uluslararası ilişkilerin teorisi olarak gerçekçilik, dünya devlet adamlarının çoğuna öncülük etme düşüncesidir.

Realistler çok uluslu, ya da küresel devletlerin verimsiz olduklarına ve asla sürdürülebilir olmayacağına inanırlar, çünkü böyle bir yapıda, her zaman bir topluluk ya da birilerinin sesi göz ardı edilecektir. Realistlerin bu tezi, geçmişin dünya imparatorlukları örneğinde, bu imparatorlukların büyük devletlerini kontrol etmeyi başaramadıklarında kanıtlanmıştır. Ayrıca onlar, her zaman bazı toprakların egemenliği üzerindeki diğer büyük imparatorluklarla karşı karşıya gelmişlerdir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonraki dönemde, realizmin iktidarını yitirdiği ve liberalizmin teorisini devraldığı görülmektedir. Gerçekçiliğin aksine, uluslararası ilişkilerin öncelikli amacının demokrasi ve insan hakları için herkesin kurulması olduğu vurgulanmıştır¹⁰.

Ayrıca, 1990'larda, neorealizm ya da yapısal gerçekçilik teorisi popülerlik kazanmıştır. Gerçekçiliğin aksine, teori, devletin yapısında olmayan çeşitli uluslararası aktörlerin varlığını ve çeşitli uluslararası örgütleri tanıır. Başka bir perspektiften, yeni-gerçekçiliğe, uluslararası ilişkilerin liberal teorisinin, 21. yüzyıla tekabül eden gerçekçilik olduğunu kabul eden hali olan bir teori olarak bakabiliriz. Bu teori, önem ve popülerlik kazanmıştır; çünkü gerçekçilikten farklı olarak, bazı güncel olayları açıklayabilir, gerçekçiliğe dayanır ancak uluslararası ilişkiler dünyasındaki mevcut durumlara da saygı duyar ve böylece o teorik temelinden daha çok kabul görür¹¹.

Franjo Tadjman ve Gerçekçilik

9 Aynı yer, s. 15.

10 Aynı yer, s. 22-25.

11 Monika Begović, [2013] Neorealistička teorija međunarodne politike kroz teorije saveza.

Međunarodne studije. 13(2): s. 10-12.

Tudjman'ın uluslararası sahnede neden bu kadar çok eleştirildiğini görebiliyoruz. Siyaseti ile Tudjman, gayet gerçekçi bir tavır benimsemişti; çünkü realist devletin rejiminden ve ne şekilde uygulanacağından bağımsız olarak, her şeyden önce, barış ve istikrarın tesis edilmesini talep etmiş ve herkes için barış, demokrasi ve insan haklarının kurulmasını talep etmiştir¹². Uluslararası ilişkiler teorilerinde görebildiğimiz gibi, politikacılar, politikalarını gerçekleştirebilecekleri bir çerçeve sunmaktadır. Buna göre, gerçekçilik ve liberalizm aynı sorunlara farklı çözümler sunar ve siyasetçilere çerçeveyi ya da onlara uyan teoriyi seçecekleri imkânlar yaratmaktadırlar. İşte bu yüzden, bugün bile dünyadaki iki devlet adamı, aynı sorunu aynı zamanda, eski Yugoslavya topraklarında 1990'larda olduğu gibi, gerçekçi ve liberal yöntemlerle çözmeye çalıştıklarında çeşitli farklar kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Bu, Tudjman'ın politikasında ve dolayısıyla dış politikada, gerçekçilik ile ilgili temel kavramların bilinmesi durumunda, bu kavram ve kurallar tarafından nasıl tecelli ettirildiğini görebilirsiniz.

O, ülkenin ileri gidebilmesi, için tek bir hedefin arkasında birleşmiş olarak kalmasına inanmaktadır. Tudjman'ın vizyonuna bakarsak, Hırvatistan'ın çok küçük konularda bile kendi aralarında tartışmaya girdikleri görülemeyecek kadar birleşmiş olduğunu görebiliriz. Çünkü Tudjman, devleti ortak bir hedef etrafında birleştirme gereğine inanmakta ve bunu uygulamaktadır. Bu durum, O'nun gerçekçi olduğunun kanıtlarını bize göstermektedir. Tudjman için, bir realist olarak, eğer devlet de böyle ise, herhangi olası bir çıkar çatışmasında birlik, sadece ulusal, homojen ülkeler içinde elde edilebileceğinden homojenleşme çok önemli bir hedefti. Olası sorunları çözmeye ve ülkede gelecekte çıkabilecek muhtemel çatışmaları önlemek adına Tudjman, Sırbistan'da Sırp nüfusun barışçıl dağıtım seçeneğinin düşünülmesi gerektiğini "Bespućima" açıkladı. Bunun bir benzeri Yunanistan ve Türkiye arasında 1924 yılında gerçekleşen nüfus mübadelesiydi ve önerilen benzer bir Sırp ve Hırvat

12 Jović, Dejan (2013) Uvod u studij realizma. U: Jović, Dejan (Ur) Teorije međunarodnih odnosa – Realizam. Politička kultura, Zagreb, s. 25-26.

nüfusun değişimiydi¹³. Bu şekilde, Hırvatistan Cumhuriyeti ve Sırbistan da nüfusun homojenliğini elde edecek ve böylece her iki devlet de mümkün olduğunca güçlü ve verimli devletler haline gelecekti.

Ayrıca, 1990 Sloven Delo ile yapılan bir röportajda Tudjman, "HDZ'nin uzmanlığı, genişliği, şu anda demokratik yeniden yapılanma sürecine odaklanmış olan tüm Hırvat nüfusun katılımı ile gerçekleşebilir."¹⁴ demişti. Ayrıca, Franjo Tudjman'ın gücünün, hem uluslararası hem de yerel olarak plebisit destekten kaynaklandığını görmekteyiz. Aynı destek Franjo Tudjman'ın en zor zamanında, Hırvat halkının ahlaki, yasal ve meşru lideri durumuna katkıda sağlamada ve gücü kullanabilmesine imkân vermede görülmüştü. Değer (kavram olarak moralitynin karşılığı olarak), Tudjman için çok önemliydi ve bunu birkaç örnekte görebiliriz. İlk örnekte, Tudjman, Yugoslavya'nın başarısız liberalleşme ve federalleşme veya konfederasyon girişimine karşın Hırvat bağımsızlığı savunmasında kendini göstermektedir. O, konfederasyonu imkânsız diyerek reddetmek yerine her konfederal ünitenin, ulusal uzmanlık, tarihsel, siyasi, etnik ve kültürel özgünlüğü koruyacak şartları yerine getirdiği takdirde gerçekleşebilecek bir yapı olarak görmüştür¹⁵.

Bosna-Hersek örneğinde Tudjman adına değerlerin önemi görülebilir. Çünkü Tudjman, BH'nin Hırvatistan Cumhuriyeti'nin bir parçası olması gerektiğini düşünüyordu, O'na göre BH zaten Hırvatistan'ın ayrılmaz bir parçasıydı.

1990'dan beri yaptığı tüm mülakat ve görüşmelerde bahsettiği gibi, Tudjman, Mayıs 1990'da Il Manifesto'ya verdiği röportajda, "Hırvatistan ve Bosna-Hersek, doğası gereği ekonomik, siyasi vb. alanlarda tek bir kümenin parçasını oluşturuyorlar ve biri olmadan

¹³ Tudjman, Franjo (1989) Bespuća povijesne zbiljnosti. Raspravo o povijesti i filozofijizlosilja. Nakladni zavod Matice Hrvatske. Zagreb, s. 146-147.

¹⁴ Potočnik, Peter (1990) Pozivamo sve društvene-političke čimbenike na suradnj uz dobrobit hrvatskoga naroda. U: Mijatović, Anđelko (Ur) Hrvatska riječ svijetu. Razgovor i, i sastranim predstavnicima, s. 73.-81; Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb, s. 73.

¹⁵ Aynı yer. s. 77.

bir diğeri var olamaz. Bosna-Hersek yapay olarak kuruldu. (...) Bugün, bazıları Doğu Almanya'nın Batı'ya bağlı olması gibi BosnaHersek'in Hırvatistan'a bağlı olduğunu söylüyor. Bosna-Hersek'te yaşayanlar referandum ile kaderlerine karar vermek zorunda kalacaklar"¹⁶ demiştir.

Tudjman her zaman bu konuya dikkatlice yaklaştı. Bu amaç için en azından başlangıçta askeri yollarla başvurmadı. Fakat Tudjman, çeşitli görüşmeler ve müzakereler yoluyla, Hırvatistan Cumhuriyeti ve Bosna-Hersek arasında bir konfederasyon kurmaya çalıştı. Ancak bu görüşmeler başarısız olduktan sonra, Tudjman Bosna-Hersek'teki silahlı çatışmaya Hırvatistan ve Bosna-Hersek arasında bir konfederasyon yaratmak amacıyla yeşil ışık yaktı¹⁷.

Tudjman'ın gücü, ülkenin ordusu henüz teşkil edilmemişken, Hırvat Ordusu'na veya İç Savaş'taki başarılı eylemleri gerçekleştirme becerisine dayanıyordu. Franjo Tudjman Hırvatistan'da otarşik bir birimi oluşturmak için mümkün olan en kısa sürede ekonomik ve askeri açıdan güçlü bir devlet kurmaya çalıştı. Bilindiği gibi, Tudjman bir iktisatçı değildi ve tüm süreci Hırvat devletinin modeline uyması için gerektiği kadar uygulayabildi; bu da Hırvatistan'ın kapitalist ekonomik yönetim modelini kabul etmesi anlamına geliyordu.

Tudjman kapitalist ekonomik sisteme geçişin önemini fark etti ve buna büyük önem verdi. Tudjman1991'de "Savaştan önce Hırvatistan'ın Yugoslav ekonomisine % 85 gelikle katıldığını" Politique International ile yaptığı röportajda söyledi. Gelişimi askeri ve ağır sanayiye dayanan Hırvatistan'ın Yugoslav cumhuriyetlerinin

¹⁶ Tomašević, Silvio (1990) Hrvatska će biti suverena. U: Mijatović, Anđelko (Ur) Hrvatska riječ svijetu. Razgovor i sastranim predstavnicima, s. 81.-82; Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb, s.82

¹⁷ Sadkovich, James J. (2010) Tudjman, prva politička biografija. Grafičk izavod Hrvatske. Zagreb, s. 7-8.

geri kalanıyla karşılaştırıldığında, Hırvatistan ekonomik yapısı nedeniyle liberal sisteme uyum sağlama konusunda daha iyi bir yeteneğe sahipti¹⁸.

Bu bölümün sonunda, Tudjman'ın otarşik toplum hakkındaki görüşünü, yani Hırvatistan Cumhuriyetinin nasıl otarşik olması gerektiğini inceleyeceğiz. Ekonomik düzlemde, Hırvatistan ekonomisini güçlendirmek ve savaşı finanse etmek için mümkün olan en kısa sürede kapitalist bir ülke haline gelmeliydi. Ancak, Hırvatlara göre, Bosna-Hersek Hırvatistan için çok önemli bir parçaydı. En bariz örnekle başlarsak, Hırvatistan Cumhuriyeti'nin coğrafi konumunun çok zayıf olduğu ve Hırvatistan'ın Gorski Kotar bölgesinde ikiye ayrılabilceğini ve böylece ülkenin iki savunma bölgesine ayrılacağını görülebilir.

Bosna-Hersek de, ayrıca, Hırvatistan Cumhuriyeti'nin ekonomik kalkınması için son derece önemliydi çünkü Hırvatistan ekonomisinin başlatabileceği çeşitli cevherlere (maden ve sair doğal kaynaklar açısından) sahip bir bölgeydi.

Tudjman, 1990 yılında Silvio Tomašević ile yapılan bir röportajda Bosna Hersek'in bu görüşünü savunmuştur. Demiştir ki: "Hırvatistan ve Bosna-Hersek'in, doğaları gereği, ekonomik, vb. tek bir kümenin parçasını oluşturur ve başka biri olmadan olamaz"¹⁹. Yukarıdaki nedenlerden ötürü Dayton Anlaşması'nın imzalanmasına kadar, Tudjman Bosna-Hersek'in Hırvatistan Cumhuriyeti'ne katılması ya da Hırvatistan ile federasyonun bir parçası olması gerektiğinde ısrar etti. Ayrıca, Tudjman için Hırvatların geleceği için ortaya koyduğu bir diğer önemli unsur, Hırvat nüfusun Sırbistan nüfusu ile olan değişimiydi. Tudjman'a göre, Hırvatistan Cumhuriyeti'ndeki Sırp nüfusu ile ülke vizyonu uyuşmuyordu. O, bu sorunu

¹⁸ Heger, Henrik (1991) Hrvatski će se narod kraja boriti da očuva svoju demokraciju. . U: Mijatović, Anđelko (Ur) Hrvatska riječ svijetu. Razgovori sa stranim predstavnicima, s. 184.

¹⁹ Tomašević, Silvio (1990) Hrvatska će biti suverena. U: Mijatović, Anđelko (Ur) Hrvatskar iječ svijetu. Razgovori sa stranim predstavnicima, s. 81-82; Hrvatska sveučilišn anaklada, Zagreb, s. 82.

barışçıl yollarla çözmeye çalışmıştı. Bunu 1991 yılında, nüfusun barışçıl değişimi üzerine Dobrica Ćosić ile yaptığı anlaşma örneğinde görebiliriz. Ancak bu anlaşma uygulamada başarısız olmuştur.

Tudjman'ın Çalışmaları ve Dış Politika

Büyük Fikirler ve Küçük Milletler adlı anlamlı bir çalışmada, ulusları birleştirmeyi amaçlayan bazı büyük fikirlerin, iki ucu keskin kılıçlar olabileceğini ve aslında bu küçük ulusların kendilerine has özelliklerini yok edip onları daha geniş bir ulusa dâhil etmenin yolunu açıklar. Bu anlamda Tudjman, ergenlik döneminden olgunluğuna kadar geliştirdiği fikirlerin hikâyesini anlatır. Büyük fikirlerden birinin, tüm ünlüleri tek bir devlette birleştirmeye çalıştığını ve böylelikle kendisini yabancıların toprak iddialarından korumayı başardığını açıklar²⁰.

Bildiğimiz gibi, Pan-Slav düşüncesi asla yukarıda birincil hedefe ulaşmayı başaramadı. Ancak, Tudjman'ın böyle bir fikre sahip olmasının sebebi, Pan-Slavizm'in dile getirdiği iki varsayımda görülebilir. Bunlar, birincisi tüm Slavların aynı kültürü ve dini paylaşması, ikincisi de herkesin benzer ya da aynı dilde konuşmasıdır. Tudjman bu iki varsayımı da reddetti. Dolayısıyla, Pan-Slavizm düşüncesinin gerçekleşmesi için, bu iki varsayımı yok etmeyi başarmak, tüm engellerin ortadan kalkmasını sağlamak ve bu engellerin ortadan kalkması için Slav halklarının farklılıklarını ve dolayısıyla özel niteliklerini ortadan kaldırmak gerekecektir. Ortak bir Slav kimliğinin yaratılması amacıyla, yeni devletin üzerinde durduğu ve güçlü bir şekilde karşı çıktığı gibi, belli bir tekdüze tür yaratılmalıdır. Görülebileceği gibi, Tudjman bize Pan-Slavizm düşüncesinin, Nazizm'in ve Komünizmin, Hırvat halkına etkisi fikrinin bir örneği olarak; bir ulusun belirli bir uluslar üstü düşüncede kaybolduğu zaman bu durumun aslında ne kadar yanlış olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Yazar bize, Slavlar tarafından da yaratılan Pan-Slavizm düşüncesinin, aslında küçük Slav halklarının ki bu durumda Hırvat

²⁰ Tudjman, Franjo (1969) Velike ideje I mali narodi. Rasprave i ogledi. Matica Hrvatska. Zagreb, s. 11-15.

halkının, toplumun daha geniş bir kesimi tarafından kolayca sindirilebilmeleri için bazı özgün özelliklerini reddetmesi ve kaybetmesi gerektiğini göstermiştir. Bu durumda Hırvat din, dil ve kültürü, dünya iktidarı iddiasında bulunacak bir Slav devletini yaratmak için bir şekilde yok edilmesi gereken bir engeldir²¹.

Hırvat standart yazımının ve alfabesinin benimsenmesi örneğinde Tudjman'ın konumu oldukça iyi görülebilir. Yazının amacı, Hırvat dilini diğer güney Slavlarının diline yakınlaştırmak iken, bölgesel lehçelerin belirli özellikleri reddedilmiştir. Durum, bu yönüyle Nazi, Faşist ve Komünist ideolojiye benzemektedir ve bu kısımlarda kurtarıcı olarak kabul görmüştür. Onlar, aslında, bu bölgeleri sonradan ele geçirmişler ve yerel halkı gözetmeksizin ülkeleriyle birleştirmişlerdir.²² Bu yüzden Tudjman uluslar üstü fikirlerden vazgeçer çünkü onların içinde Hırvatlar gibi küçük milletler bir iz bırakmadan yok edilip ortadan kaybolabilir (asimile olabilir) ve kimse bu durumu umursamaz.

Bosna-Hersek ve Sırbistan İle İlişkiler Örneğinde Franjo Tudjman

Franjo Tudjman, Hırvatistan'a gelecekte partner olabilecek ikinci bir güç olduğunu gördü. Sırbistan'da, benzer şekilde, Balkanlar'daki ihtilafların sona ermesi ve Hırvatistan ile ilişkilerin istikrar kazanması sonrası, Hırvatistan ile birlikte büyük güçlerin ilgi alanına girmesini engelleyecek bölgesel bir güç olacak bir müttefik ülke gördü. Dolayısıyla, Tudjman'ın Balkanlar'da Sırbistan ve Hırvatistan'ın çıkarlarını nasıl gözetten bir politika izlediği görülebilir.

Bosna Hersek'te ise, kendi politikasının bir amacı olarak Hırvatistan ile birleştirmenin, Hırvat çıkarları için gerekliliğini ortaya koydu. Franjo Tudjman'a göre, Bosna Hersek, Hırvatistan'ın sadece ekonomik değil aynı zamanda askeri gücünü de maksimize etmek için son derece önemliydi. Bu, hem Tudjman'ın nasıl bir vizyona sahip olarak dış politikasını planlandığını gösterirken aynı za-

²¹ Aynı yer, s. 11-15.

²² Aynı yer, s. 60-65.

manda Hırvatistan'ın uluslararası ilişkilerdeki amaçlarını gerçekleştirmede çok önemli olan bu hedeflere ulaşmaya çalıştığını göstermektedir. Franjo Tudjman'a göre BH, Hırvatistan'ın gelecekteki güçlü günlerinin anahtarıydı. Bosna Hersek'in federasyon, konfederasyon ya da ilhak yoluyla, bir şekilde, Hırvatistan'a dâhil olması; Hırvatistan sınırlarını ve topraklarını daha kolay savunmaya yardımcı olacaktı. Madalyanın diğer tarafına bakıldığında ise Hırvat ekonomisinin, BH'nin sahip olduğu doğal kaynaklar ve sanayi potansiyelinden yararlanacağı gerçeği ortadaydı. Tudjman'ın Darko Hudelist tarafından yazılan biyografisine bakıldığında; Tudjman'ı 1990-1995 yılları arasında Hırvatistan Cumhuriyeti'nde "temel siyasi pozisyonun üçüncü ve dördüncü çeyreğine yönlendirdiğini" görülebilir²³.

Hudelist'e göre, Tudjman her iki çeyrekte de aynı zamanda, BH'nin Hırvatistan'a ait olduğunu ve iki ülkenin Hırvatistan adı altında birleşmesi gerektiğini resmi olarak söyleyemeyeceğini fark etmiştir. Resmi düzeyde Tudjman, BH'nin toprak bütünlüğünü savunmuş ve yalnızca BH'deki Hırvat halkının bazı haklarının ihlal edildiğine dair uyarıda bulunmuştur. Öte yandan, gayri resmi düzeyde Tudjman, Hırvatistan'ın BH'ye, özellikle de Hırvatların yaşadığı bölgelere yayılmasını savunan dördüncü çeyreğe ait fikirlerini ifade etmiştir. BH ile ilişkilerinde, Franjo Tudjman, doğrudan müzakerelerden savaşa doğru gelişen bir kronolojide götürdü. Ancak, bu noktada, savaşı yalnızca son çözüm olarak kullandığını belirtmek önemlidir. Ek olarak, Franjo Tudjman, Avrupa sınırlarının değişmesinin, Tudjman'ın görüşmelerde zaman zaman vurguladığı gibi, o dönemde çok zor olacağını farkındaydı.

Tudjman'ın uluslararası hukuku kabul edilecek en üst merci olarak gördüğünün söylemek zordur. Bununla birlikte, askeri güç her zaman sadece son seçenek olarak kullanılmıştı. Ayrıca, her iki ülkenin kaçınılmaz olarak kendini içinde bulduğu savaş koşullarının belirmesinin ardından, savaşı, Bosna-Hersek'e yönelik nüfus

²³ Hudelist, Darko (2004) Tudjman, biyografija. Profil. Zagreb, s. 679.

değişimi yolu için gerçekleştirmede kullanabileceğini de anladı. Üstelik Tudjman, Balkanlar'da gelişen bu yeni ortaklık ilişkilerinde iktidar dengesinin anahtar bir unsur olacağını biliyordu ve bu yüzden de Bosna-Hersek konusunda, Sırbistan ile Hırvatistan arasındaki askeri operasyonlar konusunda anlaşmaya varmaya çalıştı.

Sonuç

Franjo Tudjman 1990 yılında Hırvatistan devleti cumhurbaşkanı oldu. Hırvat halkını hayatının en çalkantılı dönemlerinden birinde ülkenin başındaydı ve ülkenin işgal edildiği savaş döneminde dış politikayı belirlemek ve uygulamak gibi zor bir görevi vardı. Bu çalışmada Bosna-Hersek ve Sırbistan ile ilişkilerinde yaptığı uygulamalarla dış politikasının analizi yapılmaya çalışıldı.

Franjo Tudjman'ın aslında tüm segmentler de son derece gerçekçi olduğu ve O'nun her hareketinin gerçekten kasıtlı ve iyi düşünülmüş olduğu tespiti yapılabilir. Edward Hallett Carr'ın belirttiği gibi, hedeflere ulaşmak için üç yol vardır ve onlar: ulaşma, askeri güç ve ekonomik güçtü. Ancak bu unsurlarla birlikte güçlü bir devlete sahip olunabilirdi. Franjo Tudjman'ın tüm politikalarını bu üç hedefle analiz edilebilir ve bunlar aracılığıyla açıklanabilir.

Ayrıca, Franjo Tudjman'ın eylemlerinde yasallık veya değer (morality) unsurunu vurgulamak da önemlidir. Franjo Tudjman hamle yaparken uluslararası hukuk ve postulatlar ölçüsünde ve tüm sorunları öncelikle ilk olarak müzakere yoluyla aşmaya çalışmıştı ancak bu sorunu çözmediğinde, silahlı kuvvetler başvurarak çözüm yolu aramıştır. Dış politika düzeyinde Franjo Tudjman, Bosna Hersek örneği, onun bu özelliklerini doğru şekilde bize gösterebilmektedir. Realizme sadık olması düşünüldüğünde, Franjo Tudjman'ın neden bu şekilde hareket ettiği en azından bir ölçüde açıklanabilir. Franjo Tudjman bu şekilde, çeşitli yabancı güçlerin Hırvatistan üzerindeki politikaları ve emellerini ki bazı farklı devlet ve toplulukların Hırvatistan üzerinde beklentileri vardı, boşa çıkartmayı başaramıştı denilebilir.

Sonuç olarak, Franjo Tuđman'ın politik düşünce anlamında gerçekçi olduğunu ve zaman zaman da neorealist politikaları izleyebildiğini söyleyebiliriz. Bu durum, onun dış politikada tutarlı ve gerçekçi olması üzerinden gözlenebilir. Onun çizdiği yol, Böyle Hırvatistan'ı 20. yüzyıldan 21. yüzyılın başlarına taşıdı ve bugün onun çok saygı duyulan büyük bir politikacı ve büyük bir devlet adamı olarak hatırlanmasını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

CARR, E. H., The Twenty Years Crisis 1919–1939:, Chapter 4, "The Harmony of Interests" , An Introduction to Study International Relations, New York: Palgrave.

DALAY, İsmail, Neoklasik (Davranışsal) Yönetim Teorileri; <http://ismaildalay.blogspot.com/2013/11/neoklasik-davranssal-yonetim-teorileri.html>

EMMANUELLE BÉNICOURT BERNARD, Guerrier da je (2017), Neoklasik İktisat Teorisi, La teoretišu ékonomiquenéo classiqua: Microéconomi da, macroeconomía et Theorie des jeux 1999. godine, 2004., 2008. Editions La Découverte Kontaktizdanja 2515 Reference serije 109 ISBN-13: 978-975-05-2235-2 Komunikaciona izdavaštvo A. Ş., İstanbul.

HOBBS, Thomas, (1968). Leviathan, ed: C. B. Macpherson, London: Penguin Books.

HUDELIST, Darko (2004) Tuđman, biografija. Profil. Zagreb.

JOVIĆ, Dejan (2013) Uvod u studijrealizma. U: Jović, Dejan (Ur) Teorije međunarodnih odnosa – Realizam. (Str. 15.-39.) Politička kultura. Zagreb.

KRŽIĆ, Sandra (1990) Kroz Konfederalizam do suverenosti Hrvatske. U: Mijatović, Anđelko (Ur) Hrvatska riječ svijetu. Razgovori sa stranim predstavnicima (Str. 67.-72.) Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.

MACHIAVELLI, Niccolo. (2000). Tövbye Çağrı ya da Ahlâk Üstüne Söylev. Seçme Yazılar (çev. H. Köse). Ankara, Öteki Yayınevi.

MORGENTHAU, Hans J. "Six Principles of Political Realism," Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace, Fifth Edition, Revised, (New York: Alfred A. Knopf, 1978, pp. 4-15.

POTOČNIK, Peter (1990) Pozivamo sve društvene-političke čimbenike na suradnju za dobrobit hrvatskog anaroda. U: Mijatović, Anđelko (Ur) Hrvatska riječ svijetu. Razgovori sa stranim predstavnicima (Str. 73.-81.) Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.

RAYMOND, Aron, Peace and War: A Theory of International Relations (Garden City, NY: Doubleday&Company, 1966), pp. 591-600, "From Macht politikto Power Politics".

SADKOVICH, James J. (2010). TUDJMAN, prva politička biografija. Grafički zavod Hrvatske. Zagreb.

SCHONFELDER, Bruno (2013). Utjecaj rata na gospodarstvo. U: Lukić, Reneo, Ramet, Sabrina P., Clewing, Conrad (Ur) Hrvatska od osamostaljenja. Rat i politika, društvo I vanjski odnosi (201.-219.) Golden marketing-tehnička knjiga. Zagreb.

STOHM, Carl Gustav (1993). Bosna i Hercegovina može živeti kao zajednica samo tri osnovna naroda. U: Mijatović, Anđelko (Ur) Hrvatski da pomene svet. Intervju sa stranim predstavnicima (stranica 259 - 266) Hrvatski Univerzitet Press, Zagreb.

TOMAŠEVIĆ, Silvio (1990). Hrvatska će biti suverena. U: Mijatović, Anđelko (Ur) Hrvatska riječ svijetu. Razgovori sa stranim predstavnicima (Str. 81.-82.) Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.

THUCYDIDES, The History of the Peloponnesian War, Book II, Pericles' Funeral Oration.

TUDJMAN, Franjo (1969). Velike ideje i mali narodi. Rasprave i ogledi. Matica Hrvatska. Zagreb.

TUDJMAN, Franjo (1989). Bespuća povijesne zbiljnosti. Raspravo o povijesti i filozofiji zlosilja. Nakladni zavod Matice Hrvatske. Zagreb.

TUDJMAN, Franjo (1991). Godina prema punoj državnoj suverenosti. U: Mijatović, Anđelko (Ur) S vjerom u samostalnu Hrvatsku (Str. 131.-150.)Tiva-TiskaraVaraždin. Varaždin.

TUDJMAN, Franjo (1992). Prešli smo Rubikon zauvijek – postigli smo suverenu i samostalnu Hrvatsku. U: Mijatović, Anđelko (Ur) S vjerom u samostalnu Hrvatsku(Str. 177.-190.) Tiva-Tiskara Varaždin.

TUDJMAN, Franjo (1994). HDZ- jedinstven za Hrvatsku. U: Mijatović, Anđelko (Ur) S vjerom u samostalnu Hrvatsku (Str. 321.- 338.) Tiva-Tiskara Varaždin.

TUDJMAN, Franjo (1994). Suverena je Hrvatska izvojevala svoje mjesto u svijetu. U: Mijatović, Anđelko (Ur) S vjerom u samostalnu Hrvatsku (Str. 385.-438.) Tiva-TiskaraVaraždin.

TUDJMAN, Franjo (1994). Washingtonski sporazum osigurava opstojnost hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini i strateške interese hrvatske države. U: Mijatović, Anđelko (Ur) S vjerom u samostalnu Hrvatsku (Str. 349.-354.) Tiva-TiskaraVaraždin.

TURAN S. - ÖZKURAL K. N. (2015). Uluslararası İlişkilerde Teoriden Pratiğe Güncel Yaklaşımlar, Dora, Bursa.

WALTZ, K. (1979). Theory of International Politics, London, McGraw Hill.

WALTZ, K. (2000). 'Structural Realism After the Cold War', International Security, Vol 25, pp. 5-41.

Çeviri:

VATAN VE IRK*

Nafi Atuf [Kansu]

Çeviri yazı: Haluk KAYICI**

Bugünün muaddel [değişik] meselelerinden biri de, şüphe yok, vatan ve ırk düşünceleridir. Bâhusûs [özellikle] son asırda “Taine”, “Gustav”, “Edmon” gibi içtimâiyenin [toplum bilimi] tetkîkleriyle ırk nazariyesi [kuram] ziyâde ehemmiyyet kazanmıştır. Irk, tesîr-i irkî, ırkın tekâmülü [gelişim], ırkların imtizâcı [uyuşmak], yeni ırklar teşekkülü ilm-i içtimâînin en derin meselelerini teşkîl eder.

“Gobineau”, millet ile ırkı karıştırmamak fikrindedir. İtikâtınca millet ile ırkın karışması vatan fikrini sarsar ve delil olaraktır ki; *“Fransa ihtimâl dünyada mevcût bütün milletler içinde en muhkem [kuvvetli] bir vahdet-i milliyeyi [millî birlik] irâe [gösterme] eder;*

* Sa’y ü Tettebbu, C. 2, S. 24, 1 Şubat 1327 (14 Şubat 1912), s. 9-12.

** Öğr. Gör., Trakya Üniversitesi, İpsala MYO, halukkayici@trakya.edu.tr

lâkin hangi ırka mensubuz? Kelt, Katalan... Gaskonlardan mıyız? Bize lisânlarını, medeniyetlerini getiren eski Kartacalar için hiçbir husûmet beslemeyerek kendimizi Latin ırkları arasında görmek istiyoruz. Ren Nehri'ni atlayan Cermen ırklarına gelince bunlar Gol memleketi ile Roman İmparatorluğu'nu birbirinden ayırdılar ve bilâhare kendilerini inkâr eden bir krallık vücûda getirdiler. Biz ismimizi, teşekkül-i millîmizin menşe-i asliyyesini Franklara medyunuz [borçlu]. Diğer vahşî kavîmler daha genç kanlarıyla, daha sert tabîatlarıyla içimize karıştılar ve hatta bunlardan iki tanesi, Burgondlarla, İskandinavyalılar iki vilâyetimize isimlerini bile bıraktılar.”

Asya'dan ilk evvel Avrupa'ya geçen kavîmlerden olan Gal'ler ile İtalya'nın Latium havâlisinde sâkin Latinler arasında elbette fark olmak lâzımdır; ancak Fransa toprağında müteaddit [birçok] muhâceretlerle [göç] toplanmış birçok ırklar, bugün bir halîta [karışım] meydana getirmişlerdir. *“İrkların iştirâkini; mu ârenetini [bitişme] araştırarak olursak göreceğiz ki Briton “Fransa'nın şimâlinde sâkin bir kavîmdir”. Gaskonya'daki ve Provansa'daki Keltleri tanıyamadığını söyleyecektir. Esâsen bugünkü Fransa'yı bir çocuğa benzetirsek bu çocuğun ebeveyni birbirlerini iyice tanımayarak izdivaç etmişlerdir. Kendine âit zannettiği lisânını, mâzîlerini ve mizâcını Gal ve İrlanda ahâlisinde de bulacaktır. Hazburg ve Dunkirkililer Hollanda'ya, Nis ve Korsikalılar da İtalya'ya peydâ-yı nispet ederler. Bunun içindir ki Almanlar Alsas'ın ilhakını meşrû gösterirken ırk nazariyyesine mürâcaat etmişlerdi.”*

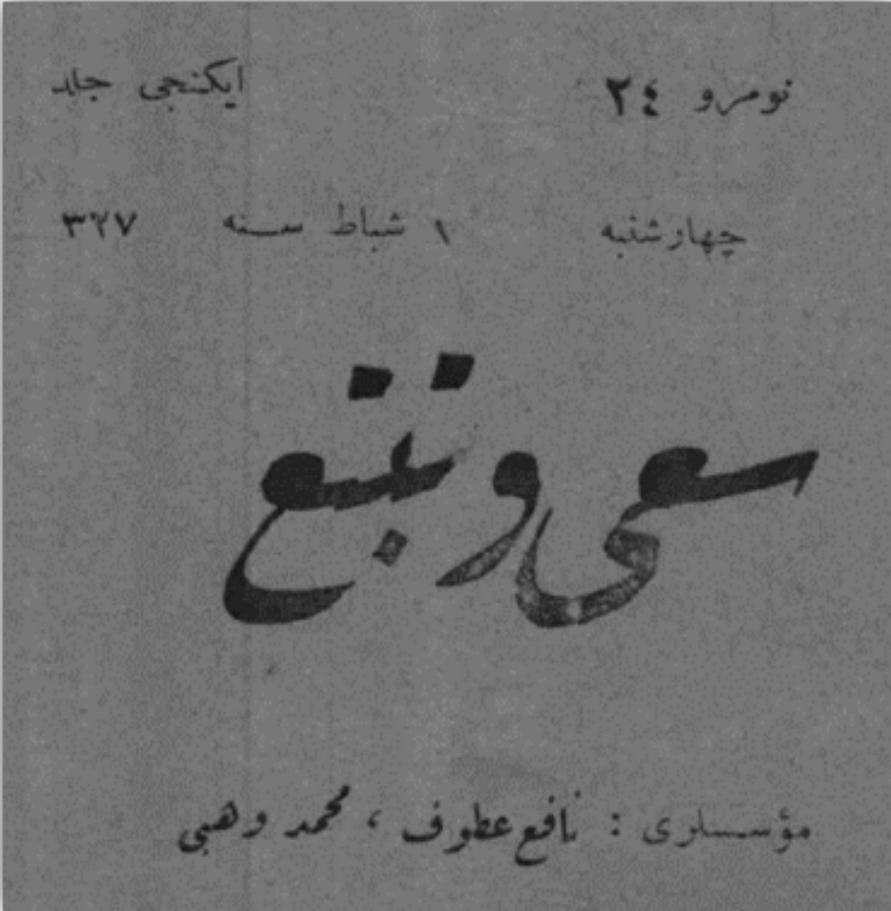
Saf bir ırk bulmak kâbil [olanaklı] olmadığı gibi tabîî bir millet bulmak da imkân hâricindedir. Bugünün ırkları, belki pek ibtidâileri hâriç tutulmak şartıyla hep sunîdirler; yâni birkaç ırkın imtizâcından, birinin diğeri yerine kâim olmasından hâsil olmuş netîcelerdir. İngilizler, Fransızlar, Amerikalılar bu husûsta, en mukni [ikna eden] misâlleri verilir. Gobineau bu husûstaki mütâlaasını şöyle yürütüyor: *“Bu kadar muhtelif ırkların imtizâcıyla ki bir ırk, Fransız ırkı hâsil olmuş mudur?”* Suâline yine kendisi cevâp vererek diyor ki: *“Fransız vatanında ırkların bu imtizâcı hâsil olmağla başlamıştır; çünkü orada muhtelif asıllara mensûbiyyet hâtırası artık silinmek üzeredir. Vahdet-i ırk, kan ayrılığı endişeleri büsbütün başka şekilde bir vahdetin tesîsine mâni olmamıştır. Şurası, hiç olmazsa şimâlî Fransa'da bir*

hakîkattir ki, gâlib ve muzaffer Franklar arâzi sâhipleri idi; serfler yâni hizmetkârlar mağlûp olan Gal-Romanlardır. İngiltere'de de asilzâdelerin en büyük kısmı Anglosakson değil, Normandiyalıdır.” Ancak gözlerimiz önünde iki misâl var ki bunlarda biz, imtizâç göremiyoruz. Bunlardan biri Avusturya-Macaristan. Diğeri de Osmanlı ahâlisidir. Birkaç muhtelif ırkı imtizâç ettirmek bu iki memleket için, şimdiye kadar nasîp olmamıştır. Bu istisnada elbette sebepler aramak lâzımdır. Fikirlerini ma âlemize esâs ittihaz ettiğimiz zat, Avusturya ve Macaristan için bir sebep buluyor ki bu aynen bizde de cârî [geçerli] olmuş, hatta bugün de mevcûttur. Bu da bir vatan dâhilinde bulunan ırkların semt semt ayrı, imtizâçtan mütevahhiş [korkmak] bir hâlde yaşamalarıdır. Hatta bizim şehrimizde Yahûdi, İslâm, Rum, Ermeni, Bulgar ayrı ayrı mahallelere otururlar ve çok defa birbirinin âdâtından [âdetler], hayâtından bîhaber [habersiz] bulunurlar. Ermeni, Bulgar, Türk... Irkıyette o kadar ihtilâfa hâiz olmadıkları hâlde bu adem-i muâşeret [iyi geçinmeme] aralarında pek derin açıklıklar husûle getirmiştir.

Gobineau, Avusturya ve Macaristan içinde böyle söylüyor: *“Avusturya ve Macaristan bir millet hâlinde kaynayamamış bir devlettir. Buranın muhtelif ırklara mensûp ahâlisi, komşu oldukları hâlde birbirine karşı yabancı yaşayan kasabaların, hatta bir kasabada bile birbirinden ayrı yaşayan mahallelerin rengârenk örneklerini teşkîl ederler.”*

Târihî misâlleri dizdikten sonra Gobineau artık fikrini icmâl ediyor. *“Böyle olunca, ırkı nasıl millete esâs olarak kabûl edebiliriz? Bilakis asılların tehâlûfünü [zıt olma] unutmak sayesinde ki milliyetler tesîs eder. Nesilden, ırkın tehâlûfünden bahsetmek vahdet-i milliyyeye sûikaste bulunmak demektir. Bir âile içinde muhtelif nesillerden çocuklar bulunabilir. Yüksek bir menfaat; bu çocuklara kendilerinin muhtelif asıllara mensûp olduklarını unutturabileceği gibi aralarında adem-i müsâvâttan [eşitsizlik] bahs edilmesini de men eyler. Aynı esâs; büyük bir âile demek olan milletlerde de cârîdir. Fransız olduğumu bilmek için hangi ırka mensûp olduğumu tanımaya ne ihtiyâcım var? Bana Fransızlığı veren kanım değildir. Kalbim bana Fransızlığı hitâp ve vicdânımda bunu teyîd eder. Sunî grupları silerek bir ittihât-ı siyâsî teşkîl etmek; fikrin maddeye galebesi [galibiyet] demek olacaktır.”*

Gobineau'nun bu fikirlerine yalnız bir noktada iştirâk edemeyeceğiz; bu noktada kanın tesîrini inkâr etmesidir. Biz de kanı yegâne âmil olarak kabûl etmiyoruz; şu kadar var ki Gobineau'ya Fransızlığı ilkâ [telkin] eden yalnız kalp, vicdân olsaydı, kanâat-ı vicdâniyyenin tebdîli ile Gobineau'nun pek çabuk bir Rus bir İngiliz veyâhut bir Alman olması îcâp ederdi.

وطن و عرق

بوگونك مەھسۇل مەسئەلە ئازىدىن بېرىدە ، شېھە يوق ، وطن و عرق دوشەنچە ئىرىدەر .
باخسوس صوك عصرده تەن ، كوستاۋ ، ئەدمون كېي اجتەمەيونك تەدقىقلار بىلە
عرق نظرىيەسى زىادە اھمىت قازانمشدر . عرق ، تاثير عرق ، عرقك تىكاملې
عرقلارك امتزاجى ، بىكى عرقلار تىشكىلى علم اجتەمەكك اۇك درىن مەسئەلە ئىرىخى
تىشكىل ايدەر .

غوبلو. ملت ایله عسرقی قاریشدیر مامق فکر نده در. اعتقاد نجه ملت ایله عسرق
قاریشماسی وطن فکرنی صادار، و دلیل اوله رق دیرکه؛ «فرانسه حقال
دنیاده موجود بوتون ملتیر ایچنده آک محکم بروحدت ملیه ارا نه ایدهر؛ لکن
هانکی عسرقه منسوب؛ ملت، غائل... غاسقون لردن می بر؟

بزله سانلری، مدینتیرنی کتیرن اسکی فاتحلر ایچون هیج برخصومت
بسله میهرک کندمزنی لاتین عسرقلری آره سنده کورمک استیوروز. رهن نهرنی
آتلایان جرمن عسقرینه کلنجه بونرغول مملکتی ایله رومن امپراطورلغنی
بررتدن آیردیله و بالاخره کندیلری انکار ایدهن برقرالان وجوده کتیردیله.
بزاسمزی، تشکل ملی مزک منشأ اصلی سنی فراتقاره مدبوز. دیگر وحشی
قوملر ده اکنج قانلریله، دهاسرت طبیعتلریله ایچمه فارشدیلر. وختی
بونلردن ایکی دانه سی، بورغوندلرله اسقاندینا و ایلیله ایکی و لایجه اسملری بیله
براقدیله.»

آسیدن ایلك اول آوروپایه کچن قوملردن اولان غال لریله ایستالیانک لاتیوم
حوالیسنده ساکن لاتین لر آراسنده البته فرق اولق لازمدر؛ آنجاق فرانسه
طویراغنده متعدد مهاجرتلرله طویلاعتش برچوق عسقر، بوکون
برخلیصه میدانه کتیرمشلردر.. «عسقرک اشتراکنی، مقارنتی آراشدیر اراق
اولورساق کوره جکزرکه بره تون [فرانسه نك شمالنده ساکن برقومدر]،
غاسقونده کی پرووانسه کی سئلری طسایمادیغنی سویله یه جکدر. اساساً
بوکونکی فرانسه نی برچوجوغه بکزه دیرسه ک بوچوجوغک ابونی بررلری
ایجه ظایما اراق ازدواج ایتمشلردر. کندینه عاندن ایدیکی اسانی، ماصالارنی
ومراجنی فال و ایرلانده اهل ایسنده بولا بقدر.. هاز بورغ و دونکرک لیر
هولانده، نیس و قورسیقه لیلرده ایستالیایه پیدای نسبت ایدرلر. بونکچون درکه
المائلر آلساسک الحاقنی مشروع کوسلریرکن عسرق نظریه سینه مراجعت
ایتمشلردی.»

صاف بر عرق بولوق قابا اولدینی کی طبیعی بر ملت بولوق ده امکان خار چنده در .
 بو کونک عرق لری ، بلکه پک ابتدائی لری خارج طو تبلمق شرطیه هی صنی در لر ؛
 یعنی بر قاج عرقک امتراجندن ، رینک دیکری برینه قائم اولماسندن حاصل اولمش
 نتیجه لر در . انکلیرلر ، فرانسرلر ، امریقالیلر بو خصوصده ، اک مقنع مثاللری
 و بر لر . (غوبلو) بو خصوصده کی مطالعه سنی شویله یورو و یور : « بو قادیار
 مختلف عرقلرک امتراجیه یکی بر عرق ، فرانسر عرقی حاصل اولمشیدر ؟ »
 سؤالنه ینه کندیبی جواب ویره رک دیبور ، که : « فرانسر وطنده
 عرقلرک بو امتراجی حاصل اولغه باشلامشدر ؛ چونکه اورده مختلف اسلامره
 منسوبیت خاطره سی آرتق سلنک اوزره در . وحدت عرق ، قان آریلانی
 اندیشه لری بو سبتون باشقا شکلده بر وحدتک تاسیسه مانع اولمامشدر ...
 شوراسی ، هیچ اولمازسه شئی فرانسه ده بر حقیقتدر . که ، غالب و مظفر
 فراتقلر اراضی صاحب لری ایدی ؛ سرفلر یعنی خدمتکارلر مغلوب اولان غل
 - رومن لر در . انکلتره ده اولمازده لرک اک بیوک قسمی آنغولساقسون دکل ،
 نورماندیالیدر . »

آنجا کی کوزلر ممز اوکنده ایکی مثال وار که بونلر ده بز ، امتراج کوره میورز . بونلر
 دن بری آوستریا مجارستان . دیکری ده عثمانلی اهالیسی در . بر قاج مختلف
 عرقی امتراج ایستیرمک بو ایکی مملکت ایچون ، شمعی به قادیار نصیب اولمامشدر
 بو استناده البته سیلر آرامق لازمدر . فکر لری مقالهمزه اساس اتحاد
 ایستیکمز ذات ، آوستریا و مجارستان ایچون بر سبب بولو بور که بو ، عیناً بزده ده
 جاری اولمش ، حتی بو کونده موجوددر . بو ده بروطن داخلنده بولونان
 عرقلرک سمت سمت آری ، امتراجندن متوحش بر حالده باشما لیدر . حتی بز
 شهر مزده یهودی ، اسلام ، روم ، ارمنی ، بولغار آیری آیری عمللره اولطو
 زور لر و چوق دفعه بر رینک عادتندن ، حیاتندن بی خبر بولونور لر . ارمن
 بولغار ، تورک .. عرقینده اولقادیار اختلافی حائر اولدقسلری حالده بو عدم
 معاشرت آزالرنده پک ده برین آچیلقلر حصوله کتیرمشدر .

« غوبلو » آوستریا و مجارستان ایچونده بویله سویله یور : « آوستریا و مجارستان بر ملت خائنده قاینا یاماش بر دوک . ر . بورانک مختلف عرقه منسوب اعلیسی ، قومشو اولدق قری خالده بر برسه قارشی یابانجی یاشایان قصبه لک ، حتی بر قصبه ده بیله بر بردن آیری یاشایان محاله لک رنگارنک اورنکارینی تشکیل ایدر لر . »

تاریخی مثالاری دیزدکن صکره (غوبلو) آرتق فکرینی اجمال ایدیور . « بویله اولنجه ، عرقی ناصل ملیته اساس اولاراق قبول ایدمیلر ؟ بالکس اصلرک تحالفنی اونونمق سابه سنده درکه ملیتلر تأسیس ایدر .

نسلدن ، عرقک تحالفدن بحث ایتمک وحدت ملییه سوء قصدده بولونمق دیمکدر . برعائله ایچنده مختلف نسلردن چوجققر بولونابیلر . یوکسک بر منفعت ؛ بوچوچو قورله کندی لری نیک مختلف اصلره منسوب اولدق قرینی اونوندره بیله چکی کی آرازنده عدم مساواتدن بحث ایدیله منی ده منع ایلر عینی اساس ؛ بویوک برعائله دیمک اولان ملتدرده جاریدر . فرانسیز اولدیغی بیلیمک ایچون هانکی عرقه منسوب اولدیغی طایفه نه احتیاج وار ؟ بکافر انسنلنی ویرمن قائم دکادر . قلم بکا فرانسنلنی خطاب و وجدانده بونی تأیید ایدر . صنعی غرویلری سیله رهک بر اتحاد سیاسی تشکیل ایتمک ؛ فکرک مادهیه غلبه سی دیمک اوله جقدر . »

(غوبلو) نیک بوفکر لر بنه یالکز بر نقطه . اشتراک ایدمیه جکز ؛ بونققلده قانک تأثیرنی انکار ایتمه سی در . بزده قانی یکانه عامل اولاراق قبول ایتمیورز ؛ شو قدار وارکه (غوبلو) یه فرانسزنی القسا ایدن یالکز قلب ، وجدان اولسایدی ، قناعت وجدانیه نیک تبدیلی ایله (غوبلو) نیک پک چابوق بر روس بر انکلز و یا خود بر آلمان اولماسی ایجاب ایدر دی .

نافع عتوف

Yayın Kritiği:

MİLLİYETÇİLİK KURAMLARI

Umut ÖZKIRIMLI

DoğuBatı Yayınları, Ankara 2017, 304 sayfa.

Mehmet Volkan ÖZGEN*

İnsanlığın var oluşundan itibaren sosyal, siyasal ve ekonomik alanda birçok değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler insan yaşamını farklı etkilerle değiştirmiştir. Bunlardan biri olan “milliyetçilik” mefhumu yaklaşık olarak 200 yıldır direkt olarak bireylerin ve pek tabii dönemin örgütleniş biçimi olan imparatorlukları etkilemiştir. Bu etki sınırları, insan yaşamını değiştirmekle kalmamış, imparatorlukları, ulus devlete dönüştürmüştür. Bunca uzun bir geçmişe ve geniş etkiye sahipken, milliyetçilik kavramının üstüne akademik olarak yakın dönemde çalışılmaya başlanmıştır. 20. yüzyılın başlarında sosyal bilimler konusu olarak irdelenmeye başlanan milliyetçilik kuramları 2. Dünya savaşı sırasında köklü olarak sorgulanmaya başlanmıştır. Bu süreç sonrasında bu alanda eser veren yazarlar belirli ülkelerde milliyetçiliğin gelişmesine katkıda bulunması adına çalışmışlardır. 1960’lı yıllara gelindiğinde ise sömürge devletlerinin, hem bireysel olarak hem de

* Y. Lisans Öğrencisi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Uluslararası İlişkiler), volkanozgn@gmail.com

emperyalist güdü ile bulunmuş oldukları bölgelerde zayıflaması ile milliyetçilik çalışmaları üstünde modernleşme etkisi görülmüştür. 1980'li yıllarla beraber entelektüel birikime sahip birçok yazar ile beraber milliyetçilik kavramı metodolojik olarak araştırılmaya başlanmıştır.

Değerlendirmesi yapılan bu kitap Umut Özkırımlı tarafından kaleme alınmış. Yazar, değerlendirilmesi yapılan kitabı 1998 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktora tezi olarak sunmuş. 2000 yılında genişletilmiş İngilizce versiyonu olarak *"Theories of Nationalism: A Critical Introduction"* adıyla PalgraveMacmillan tarafından yayımlanmış. Eser ilk başta Sarmal Yayınevinden çıkması karşın, yayınevini kapanmasından mütevellit DoğuBatı Yayıneviyle beraber okuyucuyla tekrar buluşmuş. Kitap; *"Giriş"* bölümüyle beraber toplamda yedi bölümden oluşmaktadır, devamında *"Milliyetçilik Tartışması"*, *"Milliyetçilikten Önce Milletler: İlkçi Yaklaşım"*, *"Milletlerden Önce Milliyetçilik"*, *"Ara Yol? Milliyetçilik Tartışmasına Etno Sembolcu Katkılar"*, *"Milliyetçilik Tartışmasını Aşmak: Yeni Yaklaşımlar"* ve son olarak *"Sonuç Yerine"* adlı bölüme yer verilmiş ve 304 sayfadan oluşmuş.

İlk bölüm olan, giriş başlığının altında, milliyetçilik mefhumunun tarihsel gelişimi değerlendirilmiş. Yazara göre, milliyetçiliğin birçok alanda etkinlik göstermişken, akademik olarak geç ele alınmasının sebebi; *"milliyetçiliğin genel kanı olarak uzun süre kayda alınmaması ve yakın geçmişe kadar Üçüncü Dünya ülkelerinde çatışmalara yol açmasıdır."* Ancak kuramsal olarak geciken bu çalışmalar, bireylerin yaşantısını uzun yıllar işgal etmiştir. Yaşamın her alanında birçok fiil, milliyetçilikle ilintilendirilmiştir. Bunlara örnek olarak ise bir Amerikan vatandaşı yapmış olduğu etkinlikleri milliyetçilikle meşrulaştırırken, terör örgütü İRA da kendini meşrulaştırmak için milliyetçilikten yararlanmış. Dolayısıyla, görülmektedir ki milliyetçilik farklı taraflar ve farklı yorumlar ile kullanılmaktadır. Bu farklılık bir sonraki bölümde ayrıntılı şekilde anlatılmıştır.

“*Milliyetçilik Tartışması*” olarak adlandırılan ikinci bölüm kendi içinde ikiye ayrılmıştır. İkinci bölümün, ilk alt başlığı olan “*Tarihsel Gelişim*” kısmında milliyetçilik dört ayrı dönemde ele alınmıştır. İlk dönem olarak seçilen “*On Sekizinci ve On Dokuzuncu Yüzyıllar*” kısmında, dönemin milliyetçilik kavramını araştıran ve savunan yazarları değerlendirilmiştir. Milliyetçilik, ilk olarak Alman birliğini sağlamak için bazı Alman romantik yazarlar tarafından kullanılmıştır. Kant her şeyin başlangıcı olarak gösterilmiştir. Nedeni ise Kant, “*iyi irade, özgür ve özerk irade*” düşüncesi ile ABD Başkanı Wilson’un bilinen 14 maddesinden biri olan “*kendi kaderini tayin*” hakkına zemin oluşturmuştur. Bu dönemde milliyetçiliğin ahlaki ve felsefi çerçevesi üstünde durulmuştur. Madalyonun öteki yüzünde milliyetçiliğe karşı olan Marksistler vardır ve onlar milliyetçiliğin geçici bir heves olduğunu, hatta proletaryanın asıl gayesi olan devrimden saptırmak amacı güttüğünü savunmuşlardır. Fakat sömürgeci sisteme karşı yapılan bağımsızlık savaşına karşı milliyetçilik tanımını genişleten Marx ve Engels; tarihi olan ve tarihi olmayan milletler ayrımına girerek, Balkanlarda bağımsızlığına kavuşmak isteyenleri desteklerken Rus İmparatorluğuna karşı girişilen bağımsızlık eylemlerini desteklememişlerdir. Görüldüğü üzere 18. ve 19. Yüzyıllarda milliyetçilik ahlaki ve felsefi alanda ele alınmış ve yorumlanış itibariyle farklı yorumlamalarda bulunulmuştur. “*Birinci Dönem*” alt başlığı altında ise milliyetçilik, 1. Dünya savaşı sonundan 2. Dünya savaşı başlangıcı arası dönemde incelenmiştir. Bu tarihler arası milliyetçilik tarafsız şekilde ele alınmaya başlanmıştır. Birinci dünya savaşına yol açan sebepler arasında milliyetçiliğin önemli bir rol oynaması savaş sonrası imparatorlukların yıkılması ve yerine ulus devletlerin kurulması ile beraber artık bu kavramın değerinin tartışılma durumu ortadan kalkmıştır. Bu dönemde yapılan araştırmalar milliyetçiliğin köklerinin araştırılması, ikinci olarak ise milliyetçiliğin türlerinin belirlenmesine yönünde olmuştur. “*İkinci Dönem*” alt başlığı ise 2. Dünya Savaşının bitişi ile Soğuk Savaşın sona eriş dönemleri arasını konu edinmiştir. Sömürge imparatorluklarının çökmesi ve yerlerine kurulan devletlerle beraber, milliyetçilik çalışmaları hızlanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla yeni kurulan devletlerde, milletleşme sorunu bu dönemin çalışmalarının ana kaynağı olmuştur.

Milliyetçilik kavramına işlevselcilik penceresinden bakan dönem yazarları, mevcut durumun olumlu şekilde sonuca ulaşılabilmesi adına bu yolu seçmişlerdir. Sözü edilen sürecin son safhalarına yani 1980'li yıllara gelindiğinde ise etno-sembolcü bakış açısı tartışmaların içine dâhil olmuştur. Sonalt başlık olan "Üçüncü Dönem" ise 1990'lı yıllardan günümüze değin kapsamıştır ve milliyetçilik tartışmasının neden dar bir kalıba oturtulup tartışıldığını araştırmıştır çünkü milliyetçilik önceden olduğu gibi hala gücünü korumaya devam ettirmesinin temel sebepleri bahsi geçen döneme değin es geçilmiştir. Bu eleştiriler ışığında milliyetçilik çalışmalarında kapsamı genişletilmiş, birçok sorun alanı ve disiplinlerden de yararlanılmaya başlanmıştır. (Özkırımlı, 2017; 28-67)

"*Milliyetçilikten Önce Milletler: İlkçi Yaklaşım*" adı taşıyan üçüncü bölüm, George Santayana'ya ait olan: "*Milliyetimiz kadınlarla olan ilişkilerimiz gibidir: onurlu bir şekilde değiştiremeyecek kadar ahlaki doğamıza işlemiş ve değiştirmeye değmeyecek kadar tesadüfî.*" sözüyle başlamaktadır. Çünkü bölüme adını veren İlkçi yazarları özetler mahiyettedir, onlar milletleri doğal yapılar olarak görmüşlerdir. En bütüncül yapı olmalarına karşın kendi aralarında üçe ayrılırlar; "*doğalcı*", "*biyolojik*" ve "*kültürel*" olarak. Doğalcı yazarlar ilkçilerin en katı taraftarı olarak karşımıza çıkmıştır ve bütünsel olarak etnik kimliği en temel güdülerden biri olarak görmüşlerdir. Bu bakış açısı 19. yüzyıldan itibaren yaşamın her alanını; eğitim, sosyal, siyaset ve hatta milli tarih yaratma konusunda büyük bir etki yaratmıştır. Doğalcıların da kendi içlerinde milletlerin ve milliyetçiliğin eskiden beri var olduğunu fakat doğal olduğunu savunmayan, "*Eskicilik*" olarak nitelenen taraf da vardır. Milletlerin ve milliyetçiliğin eskiden beri var olduğunu hatta çok uzun yıllardan günümüze kadar deforme olmadan geldiğini savunmuşlardır. Dayanak noktası da "*en eski çağlarda dahi aynı değerleri paylaşan insan topluluklarının olduğunu ve dünya her ne kadar gelişse ve değişse de milleti millet yapan ana sebepler değişmeyeceğinden, millet ve milliyetçilik, aşınmadan sürekliliğine devam eder*" mantığı üstüne inşa etmişlerdir. İlkçilik içinde olan ikinci bakış açısı "*sosyo-biyolojik*" yaklaşım, etnik bağları genetik özelliklerde aramıştır. Başlangıç noktası olarak ise üreme ve çoğalma güdüsünün başarıya ulaşmas ola-

rak göstermiştir. Fakat bu eylemler ancak tanınan, bilinen ve yakın insanların eş seçilmesi fiili durumu olarak nitelemişlerdir. Böylelikle bu gruplar arasında yetiyecek bireyler etnik yapılarına önemli bir aidiyet hissedecektir. Son olarak ise ilkçilerin diğer yaklaşımı “*kültürelcilik*”, millet ve milliyetçiliğin doğal olduğunu, dolayısıyla insanlara bu duyguların hazır olarak verilmesi sonucu tanımlayamamalarına karşın, bağlayıcı olarak görülmüştür. Etnik bağlılıktan ziyade fikirsel olarak bir bağlayıcılıktan bahsetmektedir.

Üçüncü konunun eleştirisi bölümünde ilk olarak “*Etnik Kimliğin ve Onu Oluşturduğu Düşünülen Öğelerin Değişmezliği*” savına cevap niteliğinde, son yıllarda sayısı artan etnisite çalışmalarını ortaya koymuştur. Her kuşak aslında kendine verilen verileri yeni baştan yorumlamıştır. Buna örnek olarak ise, dil ve din mefhumlarının uzun yıllar aynı kalmadığı ve değişikliğe uğradığıdır. Bir diğer eleştirisi “*İlkçi Yaklaşımın Etnik ve Milli Kimliklerin Kökleriyle İlgili İddiaları*” ile ilgilidir, çünkü milletler hep var olduğu ve hiçbir şeyden türemediği yönünde olmuştur. Ancak Brass bu düşünceyi “*İsrail’in kuruluşu örneğiyle açıklamıştır. Ortodoks Yahudilikle seküler milli devlet tasvir edilmemiştir fakat Siyonist pencereden bakarak bağımsız bir İsrail devletinin kurulacağı anlamlandırılmaz*” diyerek eleştirisini sunmuştur.

Kitabın dördüncü bölümü “*Milletlerden Önce Milliyetçilik: Modernistler*” adını taşımakta ve bu bölüm dört alt başlık ve dört alt başlığın kendi içinde sekiz muhtelif başlıktan oluşmaktadır. Karl Deutsch’un 1953 yılında yayımladığı “*Nationalism and Social Communication*” kitabıyla beraber milliyetçilik, modernizm bakış açısına göre yorumlanmaya başlanmıştır. Bu bakış açısının ana fikriyatı milliyetçiliğin ancak kısa süre önceden var olmaya başladığı ve modernizm ile beraber geliştiğini savunmuştur. Birazdan alt başlıklarda değinileceği üzere milliyetçilik anlayışına farklı yorumlamalar getirmişlerdir, sanırım on iki tane alt başlıktan oluşması ne kadar farklı alanlardan yorumlandığının açık bir delili olsa gerektir. Fakat genel itibarıyla yazar, modernistlerin milliyetçilik üzerine olan görüşlerini; “*ekonomik*”, “*siyasi*” ve “*toplumsal-kültürel*” başlıklar altında toplamıştır. Birinci alt başlıkta yazar

konunun anlaşılmasına ilişkin genel bir girizgâh yapmıştır. (Özkırımlı,2017;102-201)

İlk olarak, dördüncü bölümün ikinci alt başlığında “*ekonomik dönüşüm*” yer almaktadır. Bu konuda muhtelif yazarların görüşlerine yer verilmiştir. Ekonomi alanında eserler veren Neo-Marksist yazarlar konu başlangıcında yerlerini almışlardır. Özellikle sömürge devletlerine karşı girişilen bağımsızlık mücadeleleri sonucu Marksist ideolojiler sorgulanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla Marksist cepheden, milliyetçiliğe karşı yeni bir sorgulanma başlamıştır. “*Tom Nairn ve Dengesiz Kalkınma*” adı verilen birinci alt başlıkta milliyetçiliğin aslında kentleşme, sanayileşme gibi nedenlerden dolayı ortaya çıkmamıştır asıl nedeni On Sekizinci yüzyılda dünya ekonomisinin dengesiz şekilde gelişmesi olarak nitelendirilmiştir. Batılı Aydınlanmacı Filozoflar, dünya gelişimini sürekli olarak ilerleyecek ve geri kalan ülkeler bu düzene ayak uyduracak ve geliştirecekleri yönünde savunmuşlardır. Fakat durum sanayileşmiş ve gelişmiş olan merkez devletler ve üstünlük kurulan çevre ülkelerden oluştuğunu ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla çevre ülkeler gelişimini sağlayamayınca ülke seçkinleri bunun başarılabilmesi için sorumluluk almışlar ve harekete geçmişlerdir. Nairn, milliyetçiliğe yol açan ana nedenin sorumluluk güdüsü sonucu ortaya çıktığını savunmuştur. Gelişebilmek için merkez ülkenin yardımını reddederek, kendi güçlerine dayanmışlar ve bu gücü tarihlerdeki kahramanlıklara bakarak yapmaya çalışmışlardır. Nairn, kendi savında milliyetçiliğin geri kalmış ülkelerde ortaya çıktığını söylemiştir ancak bölümün eleştiri kısmında milliyetçiliğin asıl sömürgeleşme hareketleri başlamadan Avrupa’da ortaya çıktığını ve sömürgelere karşı anti-empyralist milliyetçiliğin ortaya çıkması sonraki bir aşama olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Katalonya ve Bask bölgesi milliyetçilikle karşılaştığında en zengin ve gelişmiş bölge konumunda olmuştur.

“*Ekonomik Dönüşüm*” başlığının ikinci alt başlığında yer alan “*Micheal Hecter ve İç Sömürgecilik*”, etnik azınlıkların ekonomik geriliğini milli kültürden soyutlanmasına bağlamış devamında milli kalkınmanın sağlanabilmesi için “*yayılmacı*” adını verdiği modeli geliştirmiştir. Modelin ilk aşaması olarak, sanayi öncesi

dönemde oluşan merkez-çevre bölgeleri arası ilişkilerin arttırılması amacı güdülmüştür. İkinci olarak sanayileşmenin tesis edilmesi amacı olarak, artan merkez-çevre ilişkisi ile beraber merkezin yaşayış standartları çevreye yayılacak ve kendini merkezle ortak paydalar etrafında eşitleyecek ve asıl amaç hâsıl olacaktır, düşüncesi yatmıştır. Devamında, bölgeler arası fark ortadan kalkınca etnik farklılıklara zemin oluşturan koşullar yok edilmiş ve etnik farklılıklara zemin oluşturan; siyasi, sosyal ve ekonomik etkenler eşitlenince bu kez siyasi alana milli partiler egemen olacaktır görüşü savunulmuştur. Fakat model, Hechter'a tarafından gerçek dışı olarak nitelendirilmiştir. Bu modeli ilk kullanan kişinin Lenin olduğunu ve modelin asıl amacının merkez-çevre bütünleşmesi yaratmaktan ziyade merkezin, çevre üzerinde sömürüye yol açacağını savunmuştur, kısaca model "iç sömürgecilik" olarak nitelendirilmiştir. Tabi bu modelin gerçeklerle uyuşmadığını savunan bazı yazarlar, Katalonya ve İskoçya örneklerini vermişlerdir. Katalonya, hiçbir zaman iç sömürge olmadığını hatta İspanyanın ekonomik olarak hala en güçlü bölgesi olduğu savunmuşlardır ve benzer bir durum olarak İskoçya'nın da aynı kaderi yaşadığını, iç sömürge bir yana İngiltere kadar sanayileşmiş bir devlet olduğunu örnek olarak öne sürmüşlerdir. Dolayısıyla iç sömürge kavramı gerçeğe uyuşmamış olarak savunulmuştur.

Dördüncü bölümün üçüncü alt başlığı olan "*Siyasi Dönüşüm*", milliyetçiliğin çözümlenmesinde, adından da anlaşılacağı üzere siyasi pencereden yer verilmiştir. "*John Breuilly ve Bir Siyaset Biçimi Olarak Milliyetçilik*" alt başlığında yazar, milliyetçiliğin iktidarı ele geçirmek adına kullanılan bir dayanak olarak tanımlamıştır. Çünkü her devletin içinde mutlaka var olan bir millet olduğunu, o milletin çıkarına çalışılması gerektiğini savunan yapı varlığını ve bahsi geçen yapılar da bu durumun ta kendisi olarak gösterilmiştir. Dolayısıyla milliyetçiliği çözümleyebilmenin ana noktası ise, onu siyaset bilimi çerçevesinde tanımlamanın olacağını iddia etmiştir. Ardından konunun modernleşme ile ilişkisini belirleme çabasına girişmişlerdir. Çünkü değişim en önemli evresi Avrupa'da birleşik iş bölümünden, işlevsel iş bölümüne geçiş olmuştur. Birleşik iş bölümü ise, belli başlı işlerin, o işi ifa eden tarafların

oluşturduğu kurumlara verilmesidir. Bu rekabeti ortadan kaldırırken, sonraki süreçte bu yapılar ayrılarak serbest piyasaya ortamına ayak uydurulacağını savunmuşlardır. Devlet yapılanmasında da modern devlet liberal şekilde oluşturulmuş, kamu güçleri; meclisler, bürokrasiler gibi yetkili organlara devredilmiştir. Dolayısıyla kamu ve özel ayrımı oluşmaya başlanmıştır. Böylelikle devlettoplum ilişkisi meydana gelmiş ve iki taraf arası çatışmaya yol açmadan ilişki nasıl tahsis edilebileceği sorunu ortaya çıkmıştır. İşte tam bu anlamda milliyetçilik dengenin sağlanabilmesi adına dengenin dengeleyicisi rolünü üstlenmiştir. Ama nasıl? Yazar tarafından bu konuda iki çözüm öne sürülmüştür; ilki vatandaşlık kavramı ile siyasi sorun alanı aşılacak, devamında vatandaşların oluşturduğu topluluk olarak ise millet olarak tanımlanacak, devlete bağlılık yönünden amaç hâsıl olacaktır. İkincisi ise, toplumun kolektifliğine vurgu yapmıştır. Her bireyin topluma üyesi olduğuna dair kimlik verilmesi yolu seçilmiştir. Liberalizm, ortaya çıktığından bu yana, yapısından kaynaklı olarak; genel ve kamu çıkarı adına uyumda zorluk çekmiştir. Aksine milliyetçilik ise bu konularda kapsayıcı bir rol oynamıştır. Dolayısıyla farklı siyasi amaçlar çerçevesinde görüldüğü üzere milliyetçilik kullanılmıştır.

“Paul R. Brass ve Milliyetçiliğin Seçkinlerce Kullanımı” alt başlığı bölümünde, yazar; etnik kimlik oluşumunu ve dönüşümünü tanımlayarak karşılaştırmalı bir bakış açısı üretmeye çalışmıştır. Etnik dönüşüm olarak nitelenen dönemde, etnik farklılıkların önem taşımadığı süre zarfında belirli kültürel imgeler yoluyla grup kendi var oluşunu diğerlerinden farklılaştırmıştır. Yazara göre bu farklılaştırma yolu etnik dönüşüm için önemli bir koşul fakat yeterli olmadığı kesin olarak nitelendirilmiştir. Bir diğer yeterli olmayan koşulsuz *“seçkinler arası rekabet”* gösterilmiştir. Rekabetin amacı ise, grubun veyahut topluluğun kontrolünü ele geçirmek olduğu savunulmuştur. Bu mücadelenin ana nedeni, modernleşmenin eşit şartlarda yaşanmamasından kaynaklandığı iddia edilmiştir. Gelişmekte olan toplumlarda, devlette; gelişmiş toplumlarda ise sanayi, bürokrasi ve üniversitedeki alanı ele geçirmek amacıyla güç mücadelesi yaşanacağı yönünde görüntü tasvir edilmiştir. Bunlar etnik dönüşüm için yeterli nedenler olmadığı

asıl önemli sebeplerin; tapınaklar/kiliseleri kontrol eden toprakları ve kendine bağlı vakıfları, dini okulları olan yerel dini seçkinlerin bulunduğu ve devletin yerel dili, meşru eğitim ve yönetim dili olarak kabul ettiği, böylelikle yerel seçkinlere eğitim ve iş olanaklarına kavuşmak isteyen yeni toplumsal gruplar maddi ve kültürel açıdan tatmin etme olanağını tanıdığı durumlarda sağlanabileceği anlatılmıştır. Anlatılanlar hareketin milliyetçiliğe dönüşmesi için ön koşul olarak gösterilmiştir. Ancak milliyetçiliğin seçkinler dışında halkı yayılabilmesi için, seçkinler arası rekabeti aşması gerektiğini öne sürülmüştür. İyi koşullara sahip olmayan halk kitleleri, başka etnik grupların hâkimiyetinde olan sektörlere dâhil olmasıyla ortaya sınıf içi rekabet çıkacağını ve bu gruplara karşı ortaya çıkan direnç ile sözü edilen taraf milliyetçi tarafa meyilleneceği, aynı anda statülerini kaybetmek istemeyen elit kesimin de milliyetçi akıma doğru kayacağını iddia etmiştir. Ancak milliyetçiliğin kitlesel temeli, bu grupların ekonomik çatışmasına yani gücü ele geçirmeyi amaç edinmişken; milliyetçi hareketin başarıya ulaşması siyasi etkenlere bağlı tutulmuştur.

“Siyasi Dönüşüm” bölümüne yöneltilen eleştiriler ise etnosembolcü araştırmacılar tarafından, modernistlerin milli bilinci ortaya çıkış tarihini doğru saptayamadığı yönünde ortaya çıkmıştır. Eğer milliyetçiliğin on sekizinci yıldan itibaren oluştuğunu iddia ediyorsa bile bunun köklerinin geçmişte de karşılaşılabileceğini savunmuşlardır. Örnek olarak ise Fransa, İngiltere gibi devletlerde milliyetçilik önceden gelişmiştir, hatta dayanak noktası olarak ise toprağa bağlı siyasi-kültürel bir topluluk olarak algıladıkları millet kavramına, modern çağdan önce bağlılık hissettiklerini belirtilmiştir. İkinci eleştiri olarak ise; modernistler, insanların niçin milletleri uğruna canlarını vermeye hazır olduklarını açıklayamadıkları yönündedir. Çünkü modernistler seçkin rolünü ön plana çıkararak hiyerarşik bir bakış açısı belirlemişlerdir. Tabanın kendi içindeki dinamiklerine karşı sessiz durmuşlardır. Üçüncü eleştiri ise devlet kurmayla, millet kurma özdeş süreçler olmadığı yönündedir. Smith’in eleştirisi devlet kurmak bir yandan kendine bağlı akımlar oluşturacakken diğer yandan devlete karşı bazı milliyetçilik akımlarına yol açabileceği yönündedir olmuştur. Örnek

olarak Irak ele alındığında, modern devlet kurulumunda, etnik farklılıkları yok etmesinden ziyade iç çatışmaları dahi bastıramamıştır. Yani milliyetçiliğin doğuşunda, modern devletin rolü abartılmıştır. Kavramın ortaya çıkışının sadece tek nedene indirgenmesi eleştirmenler tarafından mübalağa olarak nitelendirilmiştir.

Dördüncü alt başlık olan “*Toplumsal-Kültürel Dönüşüm*” bölümü modernistlerin ayrıştığı son kısımdır. Toplumsal ve Kültürel değişimleri öne alan bu bakış açısı ile milliyetçiliği yorumlamaya çalışmışlardır. “*Ernest Gellner ve Yüksek Kültürlüler*” kısmında Gellner, milliyetçiliği sosyolojik yönde ele almıştır, hatta bu anlamda ilk olma özelliği taşımıştır. Gellner, ilk olarak bazı reddiyelerde bulunmuştur. Bunlar dört tanedir; milletlerin doğal olduğu, Elie Kedourie kuramı, Marksistlerin “*Yanlış Adres*” kuramı (sınıfların kurtuluş reçetelerini içeren mesaj, ilahi bir posta hatası sonucu ile “*milletlere*” gelmiştir), son reddettiği kuram ise “*Karanlık Tanrılar*” kuramıdır (milliyetçiliğin insanların içindeki içgüdüsel, akıl ve mantık dışı, karanlık tutkuların bir yansımasıdır). Gellner, insanlık tarihini evrelere ayırır; avcı-toplayıcı, tarımsal ve modern olarak. İlkinde merkezi bir güç olmadığından milliyetçiliğin ortaya çıkması imkânsız olduğunu savunmuştur. İkincisinde ise, güç birçok alana bölünmüştür; askerler, aristokratlar, bürokratlar ve din adamlarından oluşmuştur. Ayrıca kültür sınıf ayrımı için kullanılmıştır. Büyük çoğunluk ise tarımla uğraşmıştır, dışarıdan gelenler ile ilişki kurması dönemin şartları itibarıyla zor olmuştur dolayısıyla kültür bu alanda önemli olamamıştır. Modern dönemde ise değişiklik yaşanmış, kültür her türlü alana hitap etmeye başlamıştır. Çünkü toplumsal yapı önceden sert bir şekilde belirlenmişken, bu dönemde sosyal geçişlerin mümkünatı doğmuştur. Ayrıca modern toplumla birlikte sanayileşme artmış dolayısıyla toplumun uzmanlaşmasına ihtiyaç duyulmuştur. Dolayısıyla genel eğitimin sağlanması amaçlanmıştır. Gaye toplumun genelinin standartlaştırılarak, herkesin aynı dilde okuma ve yazma yeteneğini geliştirmek ve genel iletişim ortamına zemin oluşturmaktır. Bu karışık sistemin kontrolünü sağlayabilmek için temel yapı modern devlettir, hatta ilk defa kültür ve devlet yan yana gelmiştir. Çıkarım yaparsak milliyetçilik modern devletin bir ürünü olarak gösterilmiş-

tir. Çünkü yazara göre, toplumun genelini kapsayan türdeş koşulların oluşması ile ancak millet olunabilirdi dolayısıyla, yazara göre ancak milliyetçilik milletleri oluşturabilirdi, milletler milliyetçiliği değil, kanısı vardı. Sosyolojik yönden ele konu belli başlı eleştiriye tabi tutulmuştur. Bunlardan ilki Gellner, milliyetçiliği sonuçlara dayalı şekilde ele almış olmasıdır. Sanayileşme ve modernizm için milliyetçiliğin gerekli olduğundan bahsetmiştir. Fakat bu konuda milliyetçilik adına farklı yorumlamalar yapılmıştır ve sadece tek bir kaynaktan ele almak anlamlı olarak nitelendirilmemiştir. İkinci eleştiri ise milliyetçilik-endüstrileşme ilişkisi doğru olmadığı yönündedir. Çünkü eleştirmene göre milliyetçiliğin, endüstrileşmeden önce görüldüğüdür. İlk olarak Almanca konuşan topraklarda oluşmaya başladığını da anti-tez olarak öne sürer. Bir başka örnek olarak Yunanistan, Balkanlar ve Osmanlı gibi sanayileşmemiş toplumlarda görülmüştür. Dolayısıyla Gellner'in görüşü bu örneklemeler ile eleştirilmiştir.

Üçüncü alt başlığın kendi içindeki diğer bölümü ise "*Benedict Anderon ve Hayali Cemaatler*"dir. Yazar, milliyetin ve milliyetçiliğin özel bir kültürel yapım türü olduğunu savunmuştur. Yazara göre milliyetçiliğin bu kadar güçlü olma sebeplerinin araştırılmasını önemsemiştir. Fakat öncesinde bu kavramların anlaşılması adına bazı tanımlamalar yapmıştır. Ortak bir milliyetçilik tanımının olmamasını, milliyetçiliğin hala ideoloji olarak görülmesine bağlamıştır. Yazara göre milliyetçilik; "*millet hayal dilmiş siyasi bir topluluktur-hem sınırlı, hem de egemen olacak bir şekilde hayal edilmiş bir topluluk.*" hayal edilmiştir demesinin sebebi, aynı milletin içinde olan taraflar birbirlerini görmemektedir, fakat topluluk kavramını kafasında net bir şekilde hayal etmektedir. Sınırlı olmasının sebebi ise her millet diğer milletlere karşı sınıra sahiptir. Egemendir olması, modernizm öncesi hükümdarlar güçlerini Tanrıdan aldıkları yönde genel bir görüş varken, sonrasında insanlar özgür olmuşlardır çünkü milletler artık bir hükümdara ve onun bağıyla Tanrıya bağlı değillerdir artık. Milletlerin özellikleri bu yönde tanımlanmışken asıl sorun, hayal edilen bu milletlerin nasıl ortaya çıktıklarıdır? Bunda ise rasyonel olarak tercih edilen bir ideoloji olmadığını, içinde doğulan toplumun kültürel dayanağıyla ilişki-

lendirilmesi gerektiği yönünde teati öne sürmüştür. Din ve hanedanlık bu görüşe örnek verilmiştir. Dinin gerilemesi, coğrafi keşifler sonucu başka alanların keşfi ve Latincenin artık önemini kaybetmesiyle oluşmuştur. Latincenin, din ve güncel hayattaki yerini kaybetmesi ile beraber kapitalist güdü ile halkın kendi dillerinde kitaplar basılmaya başlanmış bu çift yönlü olarak kar sağlatmıştır. Kitap basımının gelişmesi sonrası Latince iyice yerini kaybetmiş dolayısıyla kilisede önemini kaybetmiştir, kazanan Reform hareketi olmuştur. Kendi dillerinde okunan kitaplar milli bilinci arttırmaya yetmiştir. Artan milli bilinç, hanedanları ve aristokratları tehdit etmeye başlamış, dolayısıyla onlar da resmi milliyetçiliğe sarılma yolunu seçmişler ve halkın kendi dilini ve kültürünü benimsemişlerdir. Milliyetçiliğin etki alanını genişletebilmesi dolayısıyla bu bölümün giriş yazısında bahsedilen “*kopyalama*”; yazarı Güney Amerika’da sömürge karşıtı milliyetçiliklere götürür. Çünkü Avrupa’da gelişen milliyetçilik, yerel modellere uyarlanmıştı. Orda da milletleşme çabası hâsıl olmaya başlamıştır. Her bölümde olduğu gibi yazara karşı bazı eleştiriler sunulmuştur, bunlardan ilki; yazar, milliyetçiliğin dinin önemini yitirdikten sora doğduğunu iddia etmiştir. Buna karşılık, İrlanda, İran, İsrail gibi devletlerde dini kurumlar milliyetçiliğe büyük önem vermiştir. Dolayısıyla ortaya konulan neden-sonuç faktörü gerçeği yansıtmamaktadır. Ayrıca Smith, dini milliyetçiliğin, ülkü birliğine yol açtığını ve buna İslam dünyasında karşılaşılabileceğini ortaya koymuştur. İkinci eleştiri olarak ise Anderson’un milliyetçiliğin ilk olarak Amerika sömürgelerinde ortaya çıktığı iddiasıdır. Buna bazı muhtelif yazarlardan yorumlar gelmiştir; Greenfeld ve Hastings’e göre İngiltere’de, Alter’e göre Fransa’da, Breuilly ve Kedourie göre Almanya’da ortaya çıktığıdır.

Kitabın “*Ara Yol? Milliyetçilik Tartışmasına Etno-Sembolcü Katkılar*” adını taşıyan bölümü, “*İşte savaşın bize yaptığı bu, bizi tek bir boyuta indirgemek, millet boyutuna. Yalnız burada sorun şu: Eskiden eğitimimle, işimle, düşüncelerimle, kişiliğimle- ve evet milliyetimle dedeğerlendirilirken, şimdi bunların hepsini kaybetmiş gibiyim.(...) Bir zamanlar insanların kültürel kimliklerinin bir parçası olarak üzerine titredikleri şey artık siyasi kimlikleri haline geldi ve üzerlerine tam uy-*

mayan bir gömleğe dönüştü. Kolları kısa gelse de, yakası sıkısa da bu gömleği giyeceksiniz çünkü giyecek başka bir şey yok. Kısacası şu anda, yeni Hırvatistan'da kimse Hırvat olmama hakkına sahip değil." sözüyle başlamaktadır.(Özkırımlı,2017;202-229)

Etno-Sembolizm, modernizm akımının yirmi beş yıllık hegemonyasına karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Terim itibariyle, milliyetçiliğin etnik temeline ağırlık vermiştir. Grubun içinde dâhil olan araştırmacılar; John Amstrong, Antony D. Smith ve John Atkinson; İlkçi ve modernist görüşü, harmanlayarak orta yol yaratmaya çalışmışlardır. Beşinci Bölümün ilk alt başlığı "*John Amstrong ve Tarihsel Bakış Açısı*" karşımıza çıkmaktadır. Amstrong'a göre etnik bilinç kısa bir süre içinde oluşabilecek bir durum değildir zira bu bilinç en eski çağlara kadar gitmektedir, yani süreklilik hâkim olduğunu öne sürmüştür. Fakat eleştirel olarak; bilinç salt değişmez değildir zamanla, her dönemin algılayış biçimine göre değiştiği yönünde eleştiri yapmıştır. Önemli olanın grupları birbirinden ayıran mekanizmaların varlığını savunmuştur. Mamafih bilinç değişken olduğu fakat akılcı olanın bu bilincin diğer gruplarla arasındaki farkı sağlayabildiğini iddia etmiştir. Bu farkların ancak mitler ve semboller sayesinde olmakta ve yüzyıllar boyunca varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Yazarın önem arz ettiği diğer konu ise, "*mitler ve sembollerin kalıcılığını sağlayan etkenler nedir?*" sorusudur. Avrupa'da kalıcılığı sağlayan, sahsın doğduğu andan itibaren toprağa dayalı olan semboller ve mitlerle karşılaşmıştır. Orta Doğu'da ise yerleşik bir yaşam düzeni olmadığından, kan bağı ön plana çıkmıştır. İkinci olarak ise İslamiyet ve Hıristiyanlığın ortaya çıkarmış olduğu farklı sembollerin varlığına işaret etmiştir. Üçüncü olarak dil mefhumunu ortaya koymuştur. Yazara göre dil bu etkenler arasında en önemsiz olanıdır. Yazar, milliyetçilik araştırmasını çok uzun dönemden ele alarak yapmış; mitlerin ve sembollerin etkilerini gözler önüne sermiştir.

Beşinci bölümün ikinci alt başlığı "*Anthony D. Smith ve Milletlerin Etnik Kökeni*" adını taşımaktadır. Yazar, araştırmalarını modernizm ekolünün eleştirisi üstüne kurmuştur. Milliyetçilik araştırmalarını çok uzun yıllardan başlayarak ele almıştır. Millet tanımını: "*Tarihi bir toprağı paylaşan, ortak mitleri ve tarihsel anıları,*

kitleysel bir kamu kültürü, ortak ekonomisi, tüm üyeleri için geçerli hak ve ödevleri ve belirli bir ismi olan insan topluluğudur” şeklinde yapmıştır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere millet kavramı çok fazla faktörü içinde barındırmıştır. Daha kolay anlaşılması üzere yazar üç soru belirlemiştir: “*Millet kimdir? Modern milletin etnik temelleri nelerdir?*”, “*Millet neden ve nasıl doğar? Başka deyişle, millet oluşum sürecini başlatan genel etken ve mekanizmalar hangileridir?*” ve son olarak “*Millet nerede ve ne zaman doğmuştur?*” İlk soruya cevaben, milletlerin kökleri eskiye dayanır dolayısıyla günümüz milletleri belirli etnik köklerin devamıdır ve hatta yukarıda belirtilen millet tanımını, bilahare maddesel olarak milletin var oluş etkenleri olarak sıralamaktadır. Mamafih milletlerin ilk andan itibaren var olduğu görüşüne katılmamakla beraber, zaman geçtikçe tanımlama arasında tasvir edilen maddeler değişmiştir. Haklı olarak akla gelen diğer soru, etnik topluluk nasıl oluştuğudur? İlk olarak farklı grupların bir araya gelerek birleşmeleri, diğeri ise gruplardan birinin diğeri üstünde egemenlik kurmasıyla oluştuğu yönünde hâsıl olmuştur. Etnik toplulukların oluşumunu tanımladıktan sonra yazar, etnik kültürlerin kendini yenilemesi üstünde durmuştur. Kendini yenilemesi konusunda ilk alan “*Dini Reformlar*”dır. Dini reformlar etkisiz kaldığı takdirde bazı farklı yollardan bu istem giderilmiştir. İkinci olarak ise “*Kültürel Ödünç Alma*”dır. Farklı kültürlerin bazı yollarla karşılaştıkları durumlarda kültürel etkileşim ortaya çıkmıştır. Üçüncü olarak “*Halk Katılımı*”dır. Halkın siyasi ve kültürel alana katılımı etnik topluluğun muhafazası anlamında önem arz etmiştir. Sonuncu olarak ise “*Etnik Seçilmişlik Mitleri*”dir. Mitlere sahip olmayan gruplar, gözlemlenen şekilde diğerleri tarafından boyunduruk altına alınmıştır. Yukarıda yazar tarafından ortaya atılan ikinci soruya cevap mahiyetinde toplulukların ikiye ayrılması yoluna gidilmiştir; yatay ve dikey olarak. Yatay topluluklar, din adamları ve aristokratlar çevresinde oluşan gruplardır. Dikey topluluklar ise, düzenli ve halka ait topluluklardır. Etnik kültür halk arasında yayılmıştır ve gruba katılmak zordur. Bu iki yapının millete dönüşmesi ise farklı süreçler içermiştir. Yatay topluluklara örnek olarak İngiltere, Fransa ve İspanyadır. Bu devletler yatay grup örneğine uygundur ve diğer grupları içine alabilmeyi başarabilmiştir, kolektif kimlik toplumun geneline ya-

yılmış ve vatandaşlık hakları geniş alana yayılabilmıştır. Ekonomik model olarak serbest piyasaya geçilebilmiş ve dini otorite zayıflamıştır. İkinci millet oluşumu ise dikey etnik toplulukları barındırmıştır. Bürokratik devletin rolü bu kısımda önemsiz kalmıştır. Çünkü bu gruplar genellikle boyunduruk altına alınmış gruplardır. Ancak bu kısmın ana etken maddesi dindir. Dini gruptan, etnik gruptaki millet aşamasına geçişte birçok sorun yaşanmıştır. Sebep olarak ise din ve kimlik arasındaki sıkı bağıdır. İnsanlar kendini dini temele göre nitelendirmesi ve etnik kimliğe gerek duyulmadığı anlamını vermiştir. Bu alanda ise aydınlara önemli görevler düşmüştür. Çünkü ancak onlar oluşturulacak etnik gruba yeni hedefler sunup durağan yapıları harekete geçirebilme ümidi olmuşlardır. Yazarın belirlediği son soruya gelecek olursak, araştırmaları sonucu ulaştığı iki milliyetçilik değerlendirmesi sunmuştur: *“Bilhassa milli iradeye ilişkin bir kültürel doktrin, milli hedeflerin gerçekleşmesine yönelik reçeteleri içeren ideolojik yapı”* ve *“Milletlerin hedeflerini-millî iradeyi-hayata geçirmeyi amaçlayan bir toplumsal siyasi hareket olarak.”* Bu tanımlamalara karşı milliyetçiliği; özerklik, birlik ve özdeşlik kavramlarıyla açıklamaktadır.

Beşinci bölümün eleştiri kısmında, içeriğe yönelik bazı eleştiriler mevcuttur. İlki, Etno-Sembolcülerin kavramları birbirine karıştırdığı yönündedir. Walker Connor; Smith ve Armstrong'un, etnisite, etnik, grup, millet gibi kavramları birbirine karıştırdığını açıklamıştır. O'Leary'e göre, milliyetçilikten önce milletlerin oluşumunda saptanan "şey"ler aslında milletlerin oluşumuna zemin hazırlayan birçok etken olduğundan bahsetmiştir. İkinci olarak, bölüm araştırmacılarının hataları; etnik gruplar, topluluklar ile modern millet arasındaki farklılıkları dikkate almadıkları yönünde olmuştur. Symmons-Symonolewicz'e göre Smith, tüm etnik grupların kendi ortak kültürünün farkında olduğunu iddia etmiştir, aksine her grup üyeleri için bu farkındalığın gerçekçi olmadığını, bu şuura sahip kişilerin ancak seçkinler için önemli olduğu görüşünü ortaya koymuştur. Tüm semboller ve mitlerin, eski çağda yaşayan insanlar için ne hissettirdiğini anlatmak güç olacağından bahsetmiştir. Breuilly'e göre ise, modern öncesi dönemde etnik kimlikler kurumsallıktan uzak olduğunu söylemiş ve modernizm

sonrası dönemde ise etnik kimlik; yasal, siyasi ve ekonomik olarak korunmuş olduğunu iddia etmiştir. Eski çağlarda ise bu görevi hanedanlık ve kilise görmüştür. Üçüncü olarak ise EtnoSembolcülerin milletler ve milliyetçiliğin modern öncesi dönemde var olduğu yorumu gerçeği yansıtmadığını ileri sürmüştür. Eley ve Suny, geçmiş dönemlerde yaşayan toplulukların bugün ki anlamda millet olduğunu tasvir etmenin yanlış olduğunu yansıtmıştır. Onların amacı bağımsızlığa kavuşmak olmamıştır. Bu tür isteklerin ancak modern sonrası dönemde karşılaşılabileceğini savunmuştur.

“Milliyetçilik Tartışmasını Aşmak: Yeni Yaklaşımlar” adını taşıyan altıncı bölüm, Cicero'nun *“Gözlerin Alışkanlığıyla kafalar da her şeye alışır; her an görmekte olduğumuz şeylere şaşmayız, nedenlerini aramayız onların”* sözüyle başlamaktadır. Yazar ilk alt başlık olarak *“Neden Yeni?”* ile başlamaktadır. Bu bölümlere gelene kadar her araştırmacı kendinden önce gelen dönemleri araştırmıştır, fakat bölüm başında yazarın Cicero ile başlaması bir tesadüf değildir, yeni dönem yazarları içinde buldukları dönemin sebeplerini araştırmaya çalışmışlardır. Bu değişimin oluşmasında 1960'lı yıllardan başlayan *“kültürel araştırmalar”* yatmaktadır. Bu akımı başlatan iki isim Richard Hoggart ve Raymon Williams'tir. Adı geçen araştırmacıların gayesi *“kültürü geri getirmek”* olmuştur. Ancak kültür farklı yorumlanan bir kavram olduğundan, kültürün çoğunlukla ortak paydaş yaratmaktan ziyade, çatışma ortamı oluşturmak amacı gözlemlenmiştir. Özellikle son dönemde, artan popüler kültürün değerlerini araştıran eserlerin sayısı artış göstermiştir. Bu gelişmeler milliyetçilik çalışmalarına da yansımıştır. Sorun alanları genişletilmiş; zenci, etnik azınlıklar gibi sorunlar da ele alınmaya başlanmıştır. Ayrıca bir başka yönü olabilecek milliyetçiliğin toplumsal cinsiyet boyutunu ele alırken, aslında kadınların milliyetçi cephenin her daim içinde olduğu da hesaba katılmıştır. Hülasa asıl amacın bu durumu gün yüzüne çıkarmak olduğu anlaşılmıştır. Kısacası milliyetçilik araştırmaları yelpazesi genişlemiş ve güncel konuları kapsama yoluna gitmiştir. (Özkırımlı,2017;230-245)

Altıncı konunun ikinci alt başlığı “*Milliyetçiliğin yeniden üretimi: Banal Milliyetçilik*”tir. Bu konunun ilk olarak üzerine eğilen kişi Marksist yazar olan Etienne Balibar’dır. Yazara göre araştırılması gereken en önemli husus bunca sınıflar arası çatışma zuhur etmişken, millet kavramı, nasıl bu kadar uzun süre varlığını sürdürmüş olduğudur. Yazar kendi açısından yaptığı çıkarımda; milliyetçiliğin geri kalmış, gelişimini tamamlayamamış ülkelerde olduğunu, Batı medeniyetinin ancak ve ancak bazı sorunlu dönemlerinde milliyetçiliğe başvurduğunu iddia etmiştir. Fakat sorunlu dönemlerden sonra, milliyetçi düşüncelere ve hareketlere ne olduğu sorusu yazar tarafından; sorunlu dönem sonrasında milliyetçi düşünceler ve hareketler kenara çekilmediğini, yani sokakta sallanan bayrak sorunsuz dönem sonrasında kamu binalarının içinde asılı duran ve insanlar tarafından dikkat çekilmeden aşılana çalışılan milliyetçilik tipolojisi olduğu ve buna da “*Banal Milliyetçilik*” olarak isimlendirildiğini söylemiştir. Konuya ismini veren tanımlama sonrası yazar millet anlayışının ne olduğu sorusuna eğilmiştir. Ona göre, kendini diğerlerinden ayıran ve kendi var oluşunu temellendiren kalıpların grupça idrak edilmesiyle tanımlanmıştır. Süre geçtikçe insanlar tarafından millet anlayışını temellendiren bazı faktörlerin unutulmamasını yukarıda da bahsedilmesine ek olarak “*sürekli olarak insanlara açık ve kapalı şekilde hatırlatılması, klasik olarak dilimize yerleşen klişe sözlerin kullanımı ve siyasi alanda politikacıların sürekli atıfta bulunmaları*” bu duruma yol açmıştır. Yazarın savunduğu üzere, pragmatist olarak, mevcut düzen içinde millet ve milliyetçilik dürtüsü yaşamın her alanında insanlara empoze ettirilmiş ve ettirmeye devam edebilecek gibi sunulmuştur.

Üçüncü alt başlık olarak “*Toplumsal Cinsiyet ve Milliyetçilik*” konusuna yer verilmiştir. Kitabın başından sonuna kadar her başlık altında milliyetçiliğin farklı katmanlar, farklı alanlar ve farklı statüye sahip taraflarca ele alınmış olsa da toplumsal cinsiyet alanında, kadınların bu kavram etrafında ne şekilde buldukları ve çalışıklarına dair sorgulanma yapılmamıştır. Bu konu çoğu araştırmacılar tarafından görmezden gelinmiştir. Dolayısıyla konu ile alakalı ilk çalışmayı Kumari Jayawardena ve başka üç yazar ger-

çekleştirmiştir. Konu ile alakalı araştırmalarında; devletler, cinsiyet eşitliğiyle hareket etmişlerdir, fakat salt bu konu üzerinden eleştirmek dar kapsama sokmuş olduğunu ve asıl yapılması gereken çalışmaların devletin ilk olarak nasıl oluştuğu ve kadınların etnik ve milli oluşumlara katılımları üzerine yapılması gerektiği kanısında olmuşlardır. Yuval-Devis ve Anthias, kadınların bu alana özgü milli ve etnik süreçlere beş farklı şekilde katıldıklarını öne sürmüşlerdir. Bunlar; *“etnik toplulukların üyelerini doğurarak, etnik ve milli grupları birbirinden ayıran sınırları yeniden üreterek, etnik topluluğun ve milletin ideolojik yeniden katkıda bulunarak kültürü kuşaktan kuşağa aktararak, etnik ve milli farklılıkları belirleyen simge olarak ve doğrudan milli ekonomik, siyasi ve askeri mücadelelerde bulunarak”*. Bu bölüm itibariyle milliyetçiliğe toplumsal cinsiyet yönünden ele alarak farklı bakış açısı kazandırmışlardır.

Yayın Kritiği:

BALKAN SAVAŞLARI VE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN DOĞUŞU

Yahya Kemal TAŞTAN

Ötüken Neşriyat, İstanbul 2017, 232 sayfa

Emre DESOVALI*

Giriş

Osmanlı imperial kimlik yapısının psikolojik, sosyolojik ve ontolojik olarak sarsılmasına etki eden Balkan Savaşları'nın travması olarak değerlendirilebilmesi mümkün olan milliyetçilik fikirlerinin Balkan Savaşları çerçevesinde incelenmesi yerinde ve faydalı olacaktır. Türk milliyetçiliği 1839 yılında Tanzimat Fermanı ile atılmaya çalışılan İttihad-i Osmani'nin temellerinin Avrupa'da ortaya çıkan rasyonalite merkezli milliyetçilik fikri ve faaliyetleri ile sarsılması, Balkan Savaşları'nın neticesinde yaşanan siyasî ve fiilî olayların etkisiyle reaksiyoner bir tavırda tepki olarak doğmuştur. İşbu halde yazar bu tepkinin temellerini irdeleyerek incelemiş, tespitleri açısından yerinde açıklamalarda bulunmuştur. Modernleşme, milliyetçilik, milli tarih yazımı, edebiyat ve kimlik, etnisite ve seyahat kültürü gibi alanlarla ilgilenen yazar, doktor öğretim üyesi Yahya Kemal Taştan 2010 yılında "*Türk Mil-*

*Trakya Üniversitesi, Tarih Bölümü,

liyetçiliğinin Sembolik Kaynakları (Yeni Osmanlıların Siyasal Söylemleri)” adlı teziyle doktora tezini tamamlamış, üçü ortak beş kitabı ve bir çeviri eserinin ardından 2017’de Ötüken neşriyat tarafından “Balkan Savaşları ve Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu” adlı eserini kaleme almıştır.

8 ayrı bölümden oluşan eserin ilk bölümünü “*Savaş, Toplumsal Seferberlik ve Milli Kin*” başlığı süslerken diğer bölümleri sırasıyla; “*Biz Bize Yeteriz: Etnik Dayanışma ve Milli İktisat Projeleri*”, “*Milli bilinç: Biz ve Ötekinin İnşası*”, “*Milliyetçi Tarih Yazımının Doğuşu*”, “*İmperial Vatandan Arta Kalanla Yetinmek: Mahdut Vatan Milliyetçiliği*”, “*Ontolojik Güvensizlik ve Yeni Vatan Arayışları: Manevi Yurt*”, “*Gideyim Arayayım Turan Nerede*” ve son olarak da “*Anadolu: Mutedil Turan yahut Muvakkat Ergenekon*” başlıkları takip etmektedir.

Önsözüne “*Tarihte bir uç beyliği olarak ortaya çıkan Osmanlılar, Rumeli’nin fethinden kısa süre sonra Avrupa içlerine kadar uzanarak büyük bir imparatorluk kurdular*” cümlesiyle başlayan müellifimiz, devamında Balkanların Osmanlı açısından içtimaî ve iktisadî hayatının önemi üzerinde durmuş. Balkan Devleti addedebileceğimiz Osmanlı Devletinin belkemiği olan Balkanların içerisinde ortaya çıkan meselelerin tahlilinde bulunmuş. Yazar, 1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi ile başlayan kayıplar silsilesinin imparatorluğun ideoloji dünyasının değişmesine neden olduğunu belirtmiş ve hemen ardından; söylem, sembol ve aidiyet düşüncelerinin tekrar tanımlanması ile imparatorluk kimliğinin sorgulanır ve sarsılır hale geldiğini, milliyetçi düşüncenin tepkileriyle doğru orantıda gelişen refleksif hareketin rasyonel temelden uzak olarak “*milletleşme sürecinin patolojik oluşumu*” şeklinde ifade edildiğinin üzerinde durmuş. Üst anlatım biçimi, millet yaratma ve şekillendirme gayesi olarak tanımladığı milliyetçiliği, harp ideolojisi olarak görmekten uzak, sağlam ilmî ve aklî usullere oturarak, hâlâ yaşayan bir uzviyet olarak görme niyetinde olan yazarımız, Türk milliyetçiliğinin doğuşunu Balkan Savaşları ve takibindeki olaylarla değerlendirmiş. (Taştan, 2017: 11 – 14)

Kitabın girişi dinlerin müşterek unsuru, insanların meşruiyet ve kökleri üzerine dinlerin nüfuzlarının yayıldığı belirli bir coğrafi

alana kadar uzanan ve uzanılması gaye edinen; dinî, kültürel ve etnik açıdan kabullenilmiş mekân olarak kanonik toprak anlayışı üzerinde durmuştur. Devamında modern öncesi toplumların kimlik belirleyici unsurlarının akrabalık, aşiret, cemaat veyahut köy gibi küçük mensubiyet birimleri ile oluştuğunu ve modernleşme ile yaşanan dönüşümlerin sadakat ve kadim mensubiyetleri aşındırdığını belirtmiş, mülkü vatana dönüştüren milliyetçilik üzerinde küçük bir tanımlamada bulunmuştur. Muayyen bir toprak üzerinde hâkimiyet tesisatını gaye edinen milliyetçilik, bir diğer ifade ile millî devletin meşru kontrol araçlarını tekelinde bulundurması amaçlanan bir yapı olmuştur. (Taştan, 2007: 20 – 22)

“*Savaş, Toplumsal Seferberlik ve Milli Kin*” isimindeki kitabın ilk bölümü savaşın, etnik bilinçlenme ile milletleşmenin bağımsız değişkeni olduğunu belirtmesinin ardından modern öncesi toplumların düzenlediği kapalı profesyonel çatışmaların millî bilincin gelişimi için ihtiyaç duyulan sembollerden eksik olduğunu ortaya koymuştur. Zira etnik bilinç ve etnik semboller ancak uzun süreli savaşlarla güçlendirilebilir, etnik ve milli dayanışma, savaş sırasında toplumsal seferberlik için elzem görülen popülist ideolojilerden ve güçlü propagandalardan beslenmekteydi. Aynı başlık altında incelenen diğer konular savaş ve milliyetçilik arasındaki münasebete dair tezler Stephan Van Evara’dan nispetle on dört madde altında sıralanmış, söz konusu amillerin milletleşme sürece etkilerini ise dört başlıkta açıklamaya kavuşturulmuş.

Kitabın birinci bölümünde; savaşın modern teknik aracı olan propagandanın manzum ve mensur nitelikteki edebî eserler üzerinden amaçlanan temeldeki üç gayesini (savaşın kutsanması, kitle seferberliğinin teşviki, tarihin ve vatanın yeniden tanımlanması) açıklanmış. Milletleşme ve millî devlet sürecinde meşruiyet kazandırılan dinî ve tarihî metaforların tarihî örnekleri üzerinde durulmuş. Dinî duyguların ve söylemlerin milletleşmenin bir aracına dönüştüğü edebî metinlerde gaza, cihat mefhumlarının düşmanla savaşı meşrulaştırmak için kullanılan matbu ve edebî eserler üzerinde incelemelerde bulunulmuş. Bu yolda Ahmed Cevdet Paşa, Köprülüzade Mehmed Fuat, Esad Rıza, Aka Gündüz, Ömer Sey-

fettin, Ahmet Nihat, Ziya Gökalp ve Mehmed Akif gibi isimlere başvurulmuş.

Kitabın ikinci bölümünü oluşturan “*Biz Bize Yeteriz: Etnik Dayanışma ve Milli İktisat Projeleri*” başlığı kardeşlik veya etnik türdeşlik hissini besleyen diğer bir duygunun kendi kendine yeterlilik duygusu olduğunu anlatmasıyla başlar. Yazar, “*hem cins terakkisinin*” vazgeçilemez bir unsuru olarak belirttiği millî dayanışmanın dışında kalanları “*dışarıda kalan bozucu unsur*” olarak iki bölümde tanımlamış, “*ben*” ve “*öteki*” üzerindeki incelemelerine devam etmiş. Nitekim imparatorluğun “*ben*” ve “*öteki*” oluşumundaki tarihsel inkişafını 1878’deki Berlin Antlaşmasının Türk kamuoyunda yarattığı etkileri ile başlatmış ve Balkan savaşların etkisine kadar sürdürmüştür. (Taştan, 2017: 99)

Osmanlı Devletinde II. Meşrutiyetin başlarında ortaya çıkıp benimsenmeye başlanan liberal iktisat politikalarının Balkanlar’da ortaya çıkan meseleler dolayısıyla (neo-merkantalist) “*milli iktisat*” yapısına dönüşmesinin olaylarla paralel tutulması gerektiğini hatırlatan yazara göre, iktisadî değişim milliyetçilikle paralellik arz eder. Nitekim millî iktisat kapsamında Müslüman Türk burjuvazisi ve orta sınıfın oluşturulmasına yönelik çalışmalarda bulunulmuş iken gayrimüslimler dışarıda bırakılmıştır. Yazar, millî iktisadın kavramsal ve kurumsal içeriğini açıklamasının ardından, orta sınıfın ve burjuvazinin yaratılmasını kabil bulan Ömer Seyfettin, Türk burjuvazisini ve orta sınıfı yaratmada arzulu olan Yusuf Akçura, Türklerin Batılı devletler arasında Asyalı kalmasının sebebinin banka, ticarethane ve fabrikaların yokluğundan kaynaklandığını düşünen Tefik Nurettin ve millî iktisadın ancak etnik türdeşlikte gerçekleştirilebileceğine inanan Ziya Gökalp gibi isimlerin makalelerini dikkat çekici bulmuş ve eserlerinden faydalanmıştır. (Taştan, 2017: 104 – 110)

Kitabın üçüncü bölümü “*Milli Bilinç: Biz ve Ötekinin İnşası*” adını taşıyor. Etnik dayanışma ve millî bilincin inkişafına yönelik kimlik tanımı ve bu kimliğin diyalektik oluşumunu sağlayan “*biz*”e karşılık “*öteki*” imgeleri üzerindeki stereotiplerin kimlik arayışının doğrudan sonucu olduğu üzerinde durmuş, ortak kül-

türel bir birlikteliğin yaratılmasındaki önemine dikkat çekmiş. Biz ve Öteki'ne ait tiplerin, sosyal, süreli ve tarihî şartlarla değişiklik gösterebildiğini belirten yazar, ötekinin bizden ister menfî isterse de müspet olarak farklı olması gerektiğini, farklılığının yaratılmaması karşısında millî birlik, millî bilinç yani "biz" in güç kazanamayacağını vurgulamış. (Taştan, 2017: 115)

Thomas H. Eriksen'e nispetle intikam duygusunu besleyen, savaşı meşrulaştırmada önemli bir araç olan düşman stereotiplerinin etnik ve millî sınır ideolojilerinin de meşruluğunu sağladığını belirten yazara göre, toplumsal sınıflar sisteminin etkili olabilmesi için aktörlerin ona inanması gerekir. "Öteki" imgesi yaratmada önemli bir çabanın edebî ürünlerde güçlü bir şekilde oluştuğuna Türk edebiyatındaki bazı isimler üzerinden açıklık kazandırmaya çalışmış. Nitekim Balkan Savaşları sırasında 13. yüzyılda Altın Orda Devletini mağlup eden İvaylo'nun domuz çobanı olması ve 1804'te domuz tüccarı Kara Yorgi'nin liderliğinde Sırpların ayaklanmasına nispetle kaleme alınan eserlerde, Balkan devletlerine Ziya Gökalp'in "Muharebe Destanı" başlıklı şiirinde de görüldüğü gibi "domuz çobanı" dendiğini ortaya koymasının ardından öz tanımlara dikkat çekilmesine gerek olduğunu aktarmış. (Taştan, 2017: 116 – 120)

Etik ya da emik tanımların içeriğini belirleyen millî kimlik bilincinin önemine dikkat çeken yazar, siyasî birliğin yenilginin ardından milletleşmenin temel unsurlarından mitin ve sembollerin daha sık işlendiğini hatırlatıyor. Savaş sırasında yürütülen çalışmalar temelde kısa sürede olsa da destan, şiir, hikâye ve mitlerin savaşın sonucuna nazaran daha etkili olabileceğinin üzerinde durmuş, savaşların toplumlar üzerinde her zaman milleti kaynaştırıcı özelliği taşıyamayacağını hatta toplumun çözülmesine ve diğer olayların tetikleyicisi olabileceğini yazmış. (Taştan, 2017: 123 – 124)

Türkçü aydınların silahlı mücadelelerin ardından yazınsal mücadeleye soyunmak durumunda kaldığını belirten yazar, tarihe dayanarak seküler mahiyetteki yazıların imperial ve dinî kimlik dışında Türk'ü kültür, dil ve vatan gibi mefhumlar etrafından ye-

nidentanımlayaittiğini belirtmiş. Türkçüleri tarafından Türk'e Türklüğünü unutturduğu, ihmal ettirdiği suçlanmasında bulunulan imparatorluğun, Balkanlar'daki milliyetçi yazarlarca da millî kimlik ve benliklerinin bu imparatorluk tarafından unutturulduğu ve Türkleştirildikleri iddiasından yola çıkarak Türk ve Balkan milliyetçilerinin anokronik bakış açısına dikkat çekmiş. (Taştan, 2017:124)

Milliyetçi akımların yeni kimlik inşasına imperial üst kimlik ve bu kimlik unsurlarının ötekileştirilmesiyle işe başladığını hatırlatmasının ardından kozmopolit imperial kimliğe karşı lokal, müşterek bir kültür yaratıldığını ve bu iki taraflı savaşta kültür ve yeni yaratılmak istenen kültüre yani "biz" ve "öteki"ne dikkat çekmiştir. Nitekim bu millî kimlik arayışı, kültürel milliyetçiliğin teşekkülünde Miroslav Hroch'un üç aşamalı temeline dayanarak açıklamalarda bulunmuş. Bu ismin yanında dil yaklaşımı ve "kültür millet" anlayışı ile öne çıkan Johann Gottfried von Herder, Balkan felaketlerinin nedenlerini "bir gaye-i millînin adem-i mevcudiyeti" ve "hissiyat-ı milliyenin henüz inkişaf edememesi" olarak gören Kılıçzade Hakkı ve Osmanlıyı tanımlamada Batı'nın Türkistan manasında Türkiye mefhumunun kullandığına dikkat çeken Şemsettin Sami gibi isimlerin açıklamalarına yer vermiş, Türkçü ve İslamcılar arasında vukuu bulan olayları açıklamış. (Taştan, 2017: 127 – 136)

Kitabın dördüncü bölümünü "Milliyetçi Tarih Yazımının Doğuşu" başlığı süslüyor. Yazar, yeni doğmakta olan millî devletlerin ve milliyetçiliklerin geçmişe referansla meşruiyet kazandığını belirtmesinin ardından tarihin dil, edebiyat ve diğer dallarla yeni bir toplum tasavvurunda etkili olduğunun altını çizmiş, devamında tarih metodolojisinin epistemolojisi üzerinde sorgulamada bulunmuş, neticesinde ise tarih yazım metodolojisinin sübjektif, tarihî maksatlara uygun biçimde budanan, milli bilinci güçlendirecek, çoğunlukla kahramanlık ve mitlerle süslü paragrafların yoğunluğuna dikkat çekmiş. (Taştan, 2017: 137)

Yazar, dördüncü bölümün devam eden paragraflarında tarihin gagesi ve neticesine yönelik incelemelerde bulunmuş, bu

anlamıyla tarihin geçmişin konjonktürel inşasından yorumlandığını, üstlendiği ikili görevle; toplumu mekan-zaman çerçevesinde konumlandırırken diğer yandan toplumun etik zeminli tasarımları ile yeni idealar yüklemekle millî bilinç ve millî belleğin oluşmasında önemli bir ideolojik silah olduğunu ve bu yolla tarihin; milleti idealleştirilen bir geçmiş (tarih) ile tanımlamasına, müşterek geçmişin müşterek geleceğe dönüşmesine ve geçmişin gelecekteki inkişafa kılavuz olması amaçlandığını belirtmiş, görüşlerini Osman Oğuz'un "*Türk Güçlerine*" başlıklı dizeleriyle pekiştirmiştir; "*Ey Yazık! Bir kitap yok ki Türk hissiyle yazılsın / Okudukça sonun olan o fikirler açılsın! / Bir tarih yok ki, Türklük nedir etrafıyla gösterebilirsin / O hakikat levhasıyla varlığımız yükselsin!*" (Taştan, 2017: 138)

Üretilen millet inşasında millet fertlerinin oluşturduğu bilinçsiz kalabalıklara kimlik ve aidiyet kazandırması istenen tarihin, geçmişini kuşatıp seçilen kahramanlık mitleri ve tipleri ile geleceğe uzanan bir kudrette olmasının beklendiğini hatırlatan yazar, devamında tarihin kuşaktan kuşağa milletin bekası üzere sembolik ve mistik değerlerle yenilenmesi gerektiğini üzerinde durmuş, bu haliyle tarihin geçmişe referansla arzu edilen fert ve toplum tiplemesinin kurgulamasında etkili olduğunu belirtmiş. Devamında özgüvenin kaynağı olarak tanımladığı tarih anlatımının döngüsel olmaktan öte epistemisinin doğru olması gerektiğini, tarih tekamülünün şartlarını açıklamış, milletin geçmişindeki erdemli erdemli mücadele sahasının arenasında görmesine nispetle milliyetçilerin kendi kendilerini oluşturmasında ihtiyaçları somutlaştırmasının kahramanların sunumuyla mümkün olacağını belirtmiş. (Taştan, 2017: 137 – 139)

İdeolojik tarihin tarihini Tanzimat'a dayandıran yazar, dönemi tarih yazım merkezinin Osmanlılık siyaseti olduğunu açıklamasının ardından Ahmed Mithad Efendi, Ahmed Vefik Paşa, Ziya Gökalp, Yusuf Akçura ve, "*Türklüğün adı anılmıyor, Türkleri soran bulunmuyor*" sözleriyle 1892'de okunan Orhun Abidelerini referans alan Demirkaya'dan eklemelerde bulunmuş. (Taştan, 2017: 141 – 154)

Kitabın beşinci bölümü “*İmperial Vatandan Arka Kalanla Yetinmek: Mahdut Vatan Milliyetçiliği*” adını taşımaktadır. Başlığa münhasır ilk paragraf Osmanlı Devleti’nde Tanzimat ile “Osmanlılık” fikrinin kurumsallaştığını hatırlatmış, salt tek; bir etnik, din ve hanedanlık birlikteliğinden öte “*İttihad-i Osmani*” / “*Vatan-i Osmani*”ye gelişiminin üzerinde durmuştur. Konunun ihtivasının anlaşılması gayesiyle vatanın kimlikleşme ve toplumsal seferberlik için araç olduğuna ilişkin görüşleriyle bilinen Yeni Osmanlıların görüşleri açıklamasının ardından “*proto-nationalism*” olarak tanımlanabilecek 19. yüzyıl İslam ülkelerindeki milliyetçilik fikrinin doğuşundaki vatan ve vatanperverlik fikirlerinin önemini belirtmiş. (Taştan, 2017: 155)

Bu proto-nasyonel vatan mefhumunun Osmanlı aydınındaki karşılıklarını aktaran yazar, konuyu İslamî gelenek ile Batılı düşüncüyü imtizaç eden ve diğer İslam ülkelerine de vatan mefhumunda etkisi bulunan Namık Kemal’de incelemeye başlamış. Söz konusu mefhumun geçmişe ve müşterek tarihe referansla yorumladığı “din-ü devlet” açıklamasında Namık Kemal’in vatan mefhumunun İslam literatüründeki “*Darü’l İslam*” ve “*Darü’l Harb*” ayırımına uyduğunu belirtmesinin ardından, Osmanlı aydınının da 19. yüzyıl İslam ve Osmanlı dünyasının yaşadığı siyasî ve içtimaî vaziyet doğrultusunda gelişen yeni bir vatan mefhumunun ortaya çıktığını açıklamış. Öyle ki yazar, Osmanlı aydınının zihin dünyasının “*vatan-ı kübra*” veyahut da “*vatan-ı umumi*” olarak ifade edilen “*Darü’l İslam*” topraklarına karşın “*vatan-ı sügra*” yani Osmanlı devletinin hakimiyeti bulunduğu topraklarla ikiye ayrılmasının mümkün olduğunu ortaya koymuştur. (Taştan, 2017: 157)

Yazar beşinci bölümün devam eden satırlarında iktisadî ve beşerî gücünün büyük ölçüde geliştiği ve Osmanlı’ya büyük ölçüde kültürel ve siyasal olanak sağlayan Balkanların önemi üzerinde durmasının ardından, Balkanları; Aşık Paşa, Hayali, İshak Çelebi, Yahya Kemal gibi isimlerin mısralarında genişletmiş, imparatorluğun bu topraklardan çekilişin travmatik ve hata imperial vatanın kaybının yaşattığı ontolojik sonuçları edebî eserlerde incelemeye çalışmıştır. Yazar son olarak 1913 yılında Dar’ül Funun’da “*Vatan İçin Beş Konferans*” adıyla kitaplaştırılan konferanstaki Satı

Bey'in görüşlerine açıklık getirerek imperial vatan fikrinin temelleri üzerine incelemelerde bulunmuş. (Taştan, 2017: 163 – 169)

Kitabın altıncı bölümü, “*Ontolojik Güvensizlik ve Yeni Vatan Arayışları: Manevi Yurt*”. Yazar bu bölümde; Osmanlı devletinin 19. yüzyıl ile 20. yüzyılda ortaya koyduğu modernleşme çabalarına nazaran oluşan politik ve askerî mağlubiyetlerin toplumsal kimlik üzerindeki etkilerini incelemiştir. Millî Mücadele ile milletleşme ve millî kimlikleşmeye dönüşen aidiyetin ve kimliğin, imparatorluğun yaşadığı mağlubiyetlerin ontolojik güvensizliğe düştüğünü ve heterojen yapıya sahip imparatorluğun siyasî gücüne paralel kimlik gücünün zayıfladığını belirtmiştir. (Taştan, 2017: 169)

Yazar devamında vatan mefhumunu “*maddî*” ve “*manevi*” olarak ikiye ayıran ve “*manevi yurt*” adıyla ortaya çıkan Mehmet Ali Tevfik'in tanımları üzerinde durmuştur. Öyle ki Tevfik Bey'in bilinen bir şeye ilgi ile müphem olan şey karşısındaki endişe olarak tarif ettiği maddî yurdun yanına maddî vatani içtimaî ve siyasî sebeplerle sevmeyen ferde dahi vatanseverlik duygusunu veren manevî vatan fikrini koyduğunu belirtmiş, vatan fikirlerinin dönemin Türkçüleri arasında ilgi görse de, kültürel ve etnik içeriklere sahip Turan'ın aksine iradî milliyetçiliği yansıttığını hatırlatmıştır. Mehmet Ali Tevfik Bey'in mekanlar arası karmaşıklığının Almanların “*verloreneheimat*” adını verdiği “*yitik vatan*”nın milliyetçi bellekte yarattığı travma olduğunu ve bu travma karşısında Batı'nın birleşme planlarına karşılık, millî kimlik ve Türklük bilinci yaratmak amacıyla ideolojik bir araç olarak ileri sürülebileceğini belirterek bölümü sonlandırmıştır. (Taştan, 2017: 170 – 175)

“*Gideyim Arayayım Turan Nerede*” başlığını taşıyan yedinci bölümde, önceki bölümde açıklanan Türklük bilincinin, müşterek tarih, kültür, dil hatta toprak bütünlüğünü sağlayan ütopyası Turan üzerinde durmuş. Yazar, ilk olarak 1892'de tıbbiye öğrencisi olan Hüseyinzade Ali'ye dayandırılan Turancılık fikrinin imperial ülkeden millî vatana geçiş sırasında önemli bir yere sahip olduğunu, sadakate dayalı çok etnik, dil ve din gibi kozmopolit yapıda bulunan Osmanlı Devleti'nin, Balkan Savaşları'nın ardından yaşa-

nan travmada kitleler için sosyal, psikolojik ve kayıplarında telafi edici bir yer tuttuğunu belirtmiştir. (Taştan, 2017; 173)

Türkler arasında Turancılık fikrinin revaçta olmasının sebeplerinin birinin varoluş kaygısı olduğunu belirten yazar, devam eden sebepler arasına Rusya'dan gelen Türkçü aydınların etkisinde bulunduğu "*Russophobia*" (Rus korkusu) ve Osmanlı üzerindeki taksim fikirlerini sıralamıştır. Nitekim devamında "*Bir devletin tabii hudutları dağlar ve ırmaklar değildir, isnat ettiği milliyetin lisanî ve dinî sınırlarıdır*" sözlerinin sahibi ve ırk mefhumuna dayalı milliyetçiliği ret edip yerine Orta Asya'da yayılmış halde bulunan Türk illerinin Osmanlı Sancağı altında birleştirilmesini öngören Ömer Seyfettin, Türkçülük fikrini ilk siyasi zemine taşıyan, Rusya karşısında reaksiyoner bir tepki olarak ortaya çıkan Türkçülüğün, ırk mefhumuna dayalı, laik kimlik önerisiyle İttihad-ı Türki (Panturkisme) fikrini öne sürüp Türk kimliği dışında kalan Müslümanların, en büyük ve en medenî Türk topluluğu olarak gördüğü Osmanlı Devleti'nde tesis edilecek Türk etnik birliğiyle Türkleşeceklerini düşünen Yusuf Akçura, aşkın ve romantik Turancılık fikrinin edebî ürünlerle işleyen, "*milli mefkûre*" olarak algıladığı Türkçülük ve Turancılığının "*yitik vatan*" ve "*lebensraum*" (İtalyanca: Spazio Vitale / Türkçe: Yaşam Alanı) kavramları ile ilişkisi bulunan, Ural-Altay ailesine mensup bulunan Türklerin, İslam ümmetinden olduğunu belirten ve Turan idealinde din mensubiyetini etkili bulan Ziya Gökalp gibi önemli isimlere ve eserlerine başvurmuştur. (Taştan: 2017, 178 – 198)

Kitabın son bölümünün başlığı: "*Anadolu: Mutedil Turan Yahut Muvakkat Ergenekon*". Bu son bölüm Anadolu'dan Avrupa'ya açılan Osmanlı'nın Avrupa'dan çekilişi ile ortaya çıkan fikirler ve Osmanlı Türkünün son durağı Anadolu üzerinde durur. Cumhuriyet öncesi ve sonrasında başta Rumeli topraklarının elden çıkmasıyla merkez Anadolu telakkisinde yeni Türkçülük ve Turancılık mefkûresiyle ortaya çıkan aydınlar, Anadolu'ya ayrı bir yer vermişlerdir. Bu manası ile yerli ve yabancı birçok isme dikkat çeken yazar, Avrupa'dan Asya'ya çekilişleri ile büyük bir imparatorluk yaratabileceği üzerinde duran Karl Bernhard von Moltke ve Moltke'ye benzer yaklaşımla Adriyatik'ten Çin Seddi'ne uzanacak

bir imparatorluk kurulmasının kabil olacağını ileri süren Arminius Vambery ve Rumeli'nin kaybedilişi göz önünde tutarak ticaret yollarının önemi kaybetmesi dolayısıyla İstanbul'un da önemini kaybettiğini hatta payitahtın Anadolu'ya taşınmasını Teselya Savaşı sırasında kaydeden Goldz Paşa gibi yabancı isimlerin Anadolu ve gelecekteki Türkiye Devleti ve Turancılık-Türkçülük fikirleri üzerinde önemini belirtirken, Anadolu'yu yeni bir Ergenekon olarak değerlendirmeyi beyiz görmeyen Golt ve Vambery etkisindeki Habil Adem, ismine münazır Anadolu'ya ricat fikrini Türk Ocaklarında dile getiren Necip Türkçü, Anadolu'yu balta girmemiş bakir ve taze bir orman olarak gören ve hala tüketilmemiş bir hayat kudretinde bulundurulması göz önünde bulundurulduğunda ihya edilebilecek milleti gücü olarak gören Necip Bey ve Halide Edip Adivar, Fuad Köprülü gibi önemli isimlere yer vermesiyle başlığın ihtivasına açıklık getirerek kitabının son bölümünü noktalamış. (Taştan, 2017: 199 – 209)

YUSUF AKÇURA VE ZİYA GÖKALP'E GÖRE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN DOĞUŞU VE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN DOĞUŞ DÖNEMİ İÇİN BİR DÖNEMLEŞTİRME TEKLİFİ

THE BIRTH OF TURKISH NATIONALISM ACCORDING TO YUSUF AKÇURA AND ZİYA GÖKALP AND A PERIODIZATION OFFER FOR THE BIRTH OF TURKISH NATIONALISM

Mehmet Kaan ÇALEN

Özet

“Milliyetçilik ne zaman ortaya çıktı?” sorusu, milliyetçilik olgusunu anlamaya yönelik çalışmaların tartıştığı temel meselelerden birisidir. Bu makalede söz konusu mesele Türk milliyetçiliği özelinde ele alınmıştır. Önce Modern Türk milliyetçiliğinin iki kurucu ismi olan Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura'nın konuya dair görüşleri incelenmiştir. Daha sonra bu iki ismin çizdiği çerçeveden hareketle Türk milliyetçiliğinin doğuşu için bir dönemleştirme teklif edilmiştir. Neticede Türk milliyetçiliğinin tarihi modern öncesi ve modern dönem olmak üzere ikiye, modern Türk milliyetçiliğinin doğuş dönemi ise kendi içinde üç alt döneme ayrılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Türk Milliyetçiliği

Abstract

The question of when did nationalism emerged, is one of the main issues discussed by studies to understand the phenomenon of nationalism. In this article, this issue is discussed in the context of Turkish nationalism. First, the opinions of Ziya Gökalp and Yusuf Akçura, two founding names of Modern Turkish nationalism, were examined. Then, from the framework drawn by these two names, a periodization was offered for the birth of Turkish nationalism. Consequently, the history of Turkish nationalism was divided into two as pre-modern and modern, and the period of the birth of modern Turkish nationalism was divided into three sub-periods.

Key Words: Ziya Gokalp, Yusuf Akcura, Turkish Nationalism

HIRVAT LİDER FRANJO TUDJMAN VE NEOKLASİK YAKLAŞIM İLE ANALİZİ

CROATIAN LEADER FRANJO TUDJMAN AND HIS ANALYSIS
WITH NEOCLASSICAL APPROACH

Nikolina KUNIC

Özet

İlk Hırvatistan Cumhurbaşkanı Franjo Tudjman çok ilginç ve karmaşık bir dış politikaya öncülük etti. Onun dış politikası, İç Savaş ve Bosna-Hersek'teki savaş tarafından belirlendi. Franjo Tudjman, Hırvat halkını tarihinin en zor dönemlerinden birine yönlendirdi ve çok sayıda soru bıraktı. Bu yazıda, realizm prizması ile Franjo Tudjman'ın bazı kısımları ve Sırbistan ve Bosna-Hersek ile ilişkileri incelenecektir. Neoklasik bir analize dayanarak, dış politikasının gerçekte ne olduğu ya da gerçekten gerçekçi olduğu sorusuna bir cevap sunmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: : Franjo Tudjman, Gerçekçilik, Uluslararası ilişkiler, Dış Politika, Hırvatistan

Abstract

First Croatian President Franjo Tudjman led a very interesting and complex foreign policy. His foreign policy was marked by the Homeland War and the war in Bosnia and Herzegovina. Franjo Tudjman led the Croatian people through one of the most difficult periods in his history, leaving behind a multitude of questionnaires. In this paper, through the prism of realism, certain parts of Franjo Tudjman and relations with Serbia and Bosnia and Herzegovina will be analyzed. Based on a neoclassical analysis, try to offer an answer to the question of what its foreign policy really was, or was it really realistic.

Key Words: : Franjo Tudjman, Realism, International Relations, Foreign Policy, Croatia

Amaç

“Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi”nin temel amacı, akademik ve bilimsel olan Milliyetçilik Teorileri, Milliyetçilik ve Türk tarihi alanlarında yapılan araştırma, inceleme, kritik ve çeviri makaleleri yayınlamaktır.

Kapsam

“Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi”, disiplinler arası yaklaşımlar ve sosyal bilimlere ait tüm alanlarda milliyetçilik olgusuna yönelik çalışmalara yer verecektir.

Yazım Kuralları

Makalelerin, daha önce başka bir yerde yayınlanmamış veya yayınlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Daha önce bilimsel bir toplantıda sunulmuş bildiriler, bu durum belirtilmek şartı ile kabul edilebilir. Yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir. Türkçe özet, başlık yazısı ve yazar adlarından hemen sonra yer alır. Türkçe özetten sonra İngilizce özete yer verilir. Araştırma ve inceleme dalındaki yazılar Özet, Abstract, Giriş, İnceleme ve Sonuç şeklinde düzenlenir. Yabancı dilde yazılan yazılarda yukarıdaki bölümlerin yabancı dildeki karşılıkları kullanılır ve aynı düzenlemeye uyulur. Gösterilen kaynağa ulaşımı doğru ve açık olarak belirtilmek üzere ve akademik geleneklere de dikkat edilerek dergiye gönderilen yazılarda referans sistemi, dipnot gösterme biçimi ve kaynakça düzenlenmesi yazarların kendi tercihlerine bırakılmıştır.

